

สุญญตาวิหาร

Sunyata (Emptiness) Vihara

อนงค์ลักษณ์ ไก่แก้ว

Anongluk Kaikaew

ฤทัย ใจจงรัก

Rutai Jaijongrak

ไธพัทธ์ ภูชีสส์ชวกรณ์

Thaipat Puchitchawakorn

ภาควิชาศิลปสถาปัตยกรรม คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์

มหาวิทยาลัยศิลปากร กรุงเทพมหานคร 10200 ประเทศไทย

Department of Architecture and Related Arts, Faculty of Architecture,

Silpakorn University, Bangkok, 10200, Thailand

บทคัดย่อ

โครงการสุญญตาวิหารเป็นโครงการที่มุ่งเน้นศึกษาการสร้างสรรคงานสถาปัตยกรรมไทยที่มีแนวความคิดด้านพุทธปรัชญาให้สอดคล้องกับการใช้งานปัจจุบัน แต่เนื่องจากสถาปัตยกรรมไทยมีแบบแผนในการก่อสร้างค่อนข้างตายตัว เนื่องจากข้อจำกัดเรื่องรูปด้านของอาคาร งานวิจัยนี้จึงมุ่งศึกษาความเป็นไปได้ของการสร้างสรรคงานสถาปัตยกรรมไทยภายใต้แนวความคิดพุทธปรัชญา เพื่อสร้างการรับรู้และประสบการณ์แก่ผู้ใช้งาน ในลักษณะของการทดลอง ออกแบบโครงการสุญญตาวิหาร หมายถึงสถานที่แห่งการระลึกถึงสุญญตา หรือความว่าง ซึ่งในการศึกษารั้งนี้จำเป็นจะต้องทบทวนเอกสาร 2 ข้อหลัก คือ 1) สุญญตาในทรรศนะต่าง ๆ 2) การรับรู้ความว่าง เมื่อศึกษาแล้วพบว่าการออกแบบสถาปัตยกรรมไทยภายใต้แนวความคิดสุญญตาจะต้องสร้างพื้นที่

แผนผังโครงการ (Layout Plan) สุญญตาวิหาร แสดงให้เห็นภายในอาคาร คือ ความว่าง

ปิดล้อม (Enclosure space) ที่ค่อย ๆ ปิดกันประสาทสัมผัสของการรับรู้ เพื่อให้เกิดสมาธิ ควบคู่ไปกับการคำนึงถึงองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมไทย นอกจากนี้ต้องคำนึงถึงการลดทอนองค์ประกอบของอาคารให้เรียบเกลี้ยง การใช้สีไม่ฉูดฉาด การเลือกวัสดุผิวเรียบ เพื่อลดการปรุงแต่งของจิตใจเมื่อพบเห็น และสุดท้ายการจะเข้าสู่สุญญตาวิหารหรือความว่างได้รวดเร็วที่สุด คือการ

สร้างพื้นที่การรับรู้ถึง **ความมีอยู่** แล้วค่อย ๆ ตัดไปสู่ **ความไม่มี** ด้วยวิธีการทางสถาปัตยกรรม

คำสำคัญ: สุญญตา, ความว่าง, สถาปัตยกรรมไทย, การรับรู้, การมีอยู่, การไม่มีอยู่

Abstract

Sunyata (Emptiness) Vihara project aims to create new Thai architecture by using Buddhist philosophy as a concept, intended primarily to be perceived and experienced. The study was conducted through reviewing, understanding and analyzing various visions of Sunyata as well as the perceptions of emptiness, following which, the design process was carried out. The study found that the concepts of emptiness can be interpreted and designed by using enclosed space in order to cut off the senses of awareness and make concentration. Moreover, Thai traditional patterns and ornaments are intentionally simplified. Austere elements such as plain colours and materials are adopted to decrease mental formations through visual perceptions, allowing access to emptiness. Finally, the thesis proposes that the fast ways to introduce peoples into the emptiness can be conducted through architectural spaces that form a sense of awareness from Being to Non-being.

Keywords: Sunyata, emptiness, Thai architecture, perception, being, non-being

บทนำ

งานสถาปัตยกรรมเป็นศิลปะแขนงหนึ่งที่อาศัยการรับรู้โดยประสาทสัมผัสทั้ง 5 การรับรู้นั้นประกอบไปด้วย 2 สิ่งหลักคือ นามธรรม และ รูปธรรม การศึกษาครั้งนี้จะเน้นที่สถาปัตยกรรมไทย ซึ่งมีได้ตอบสนองด้านการใช้สอย

ซ้าย: ภาพที่ 1 พระพุทธ-
ชินราชภายในพระวิหารวัด
มหาธาตุ จังหวัดพิษณุโลก

ขวา: ภาพที่ 2 โลหะ
ปราสาท

ที่มา: Ruchareka's Blog,
โลหะปราสาท 37 ยอด
ของวัดราชนันทาราม
วรวิหาร, เข้าถึงเมื่อ
3 มีนาคม 2561, เข้าถึง
ได้จาก [https://rucha
reka.wordpress.com](https://ruchareka.wordpress.com)

เพียงอย่างเดียว หากแต่ทำหน้าที่เป็นสื่อในการแสดงความหมายอื่นที่แฝงอยู่ด้วย สถาปัตยกรรมที่แสดงออกทางรูปลักษณ์ (รูปธรรม) และสร้างความรู้สึกลึก (นามธรรม) เช่น พระวิหารวัดมหาธาตุ จ.พิษณุโลก เมื่อครั้งสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรสเสด็จมานมัสการพระพุทธชินราช พ.ศ. 2435 ทรงบันทึกว่า “เวลานั้นยังมิได้ปฏิสังขรณ์แก้ไขพระวิหารให้สว่างอย่างทุกวันนี้ พอไปถึงประตูวิหารและเข้าไปข้างใน ดูที่อื่นมืดหมดแต่เห็นองค์พระชินราชตระหง่านงามเหมือนลอยอยู่ในอากาศ เห็นเข้าก็จับใจเกิดเลื่อมใสในทันที”¹ ส่วนงานสถาปัตยกรรมไทยที่สอดแทรกหลักธรรม โดยมากจะแสดงออกทางจำนวน เช่น การสร้างโลหะปราสาท มีเจดีย์ 37 ยอด หมายถึงหลักโพธิปักขิยธรรม 37 ประการ² การสร้างวัดพระศรีอริยาบถ มีพระพุทธรูป 4 ปางประกอบไปด้วย ยืน นอน ลีลา นั่ง หมายถึงหลักสติปัฏฐาน 4³ เป็นต้น ทั้งสองตัวอย่างนี้เป็น การสื่อความหมายที่แอบแฝงอยู่ในสถาปัตยกรรมไทยประเพณี หากแต่ยังมีใช้การรับรู้ทางพื้นที่ (Space) แล้วจะเป็นไปได้หรือไม่ที่เราจะสร้างสรรค์สถาปัตยกรรมไทยจากแนวความคิดพุทธปรัชญาและสร้างการรับรู้ด้วยประสาทสัมผัสทั้ง 5 เพื่อสร้างประสบการณ์แก่ผู้ใช้งาน และเชื่อเชิญให้ผู้ที่ไม่รู้ธรรมะหันมาสนใจมากขึ้น ในเชิงการทดลองออกแบบเพื่อหาวิธีการ (Method) และเครื่องมือ (Tools) สร้างพื้นที่การรับรู้เพื่อระลึกถึงพระธรรม จึงเป็นที่มาของการทดลองออกแบบโครงการ “สุญญตาวิหาร”

เป้าหมายของโครงการและวัตถุประสงค์ของการศึกษา

การศึกษานี้มีเป้าหมายเพื่อให้เป็นสถานที่ซึ่งเหมาะกับการประกอบกิจกรรมที่หลากหลายทั้งทางโลกและทางธรรม สร้างการระลึกถึงหลักสุญญาและมีความยืดหยุ่นในการใช้งาน ขณะเดียวกันก็สามารถสร้างการรับรู้ถึงความว่างในลักษณะของงานสถาปัตยกรรมไทยที่มีรูปแบบและการใช้งานสอดคล้องกับสมัยปัจจุบัน และมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาพุทธธรรมเนื่องในวัฒนธรรมไทยเพื่อหาแนวทางหรือวิธีการก่อรูปของที่ว่าง (Space) ทางสถาปัตยกรรมไทยที่เป็นไปตามแนวความคิดการรับรู้สุญญา (ความว่าง)

วิธีดำเนินงาน

แบ่งออกเป็น 2 ขั้นตอนคือ

1) ขั้นรวบรวมข้อมูล จำเป็นต้องรวบรวมข้อมูลสองส่วนด้วยกัน ได้แก่ ข้อมูลเกี่ยวกับแนวความคิดเรื่องสุญญา และข้อมูลเกี่ยวกับการรับรู้ความว่าง จากนั้นจึงสร้างแนวความคิดในการออกแบบ โดยการเชื่อมโยงผลสรุปของข้อมูล และทำการทดลองออกแบบพื้นที่ลักษณะต่าง ๆ ที่สามารถสร้างการรับรู้ถึงความว่างได้ จนได้แนวความคิดหลัก (Main Idea) และเครื่องมือ (Tools) ที่ใช้ในการออกแบบ

2) ขั้นการออกแบบ นำรูปแบบของพื้นที่ว่างที่ทำการทดลองมาผสมกับรูปแบบทางสถาปัตยกรรมไทยและกำหนดลำดับการรับรู้ (Sequence) ให้สอดคล้องกับแนวความคิดหลัก (Main Idea)

สุญญาวิหารธรรม: นิยาม ความหมาย ความเข้าใจเบื้องต้น

ก่อนจะกล่าวถึงหลักสุญญา ซึ่งเน้นเรื่องการทำสมาธิเข้าฌานสมาบัติ อาจมีคำเฉพาะหรือคำในทางพุทธที่จำเป็นจะต้องทำความเข้าใจเสียก่อน คำว่า ฌาน⁴ หมายถึง การเพ่งอารมณ์จนใจแน่วแน่ ภาวะจิตสงบประณีต ซึ่งมีสมาธิเป็นองค์ธรรมหลัก มีหลายอันดับ ตั้งแต่ ปฐมฌาน ทุตติฌาน ตติยฌาน จตุตถฌาน ถึงขั้นนี้เรียกว่า ฌาน 4 คือได้รูปฌาน (ฌานที่มีรูปธรรมเป็นอารมณ์) ส่วนขั้นถัดมาคือ อากาสานัญจายตนะ วิญญานัญจายตนะ อากิญจัญญายตนะ เนว-สัณญานาสนัญจายตนะ เรียกว่า ฌาน 8 คือได้อรุพฌาน (ฌานที่มีอรุพธรรมเป็นอารมณ์)

ส่วนคำว่า สมาบัติ⁵ คือ ภาวะสงบประณีตซึ่งพึงเข้าถึง

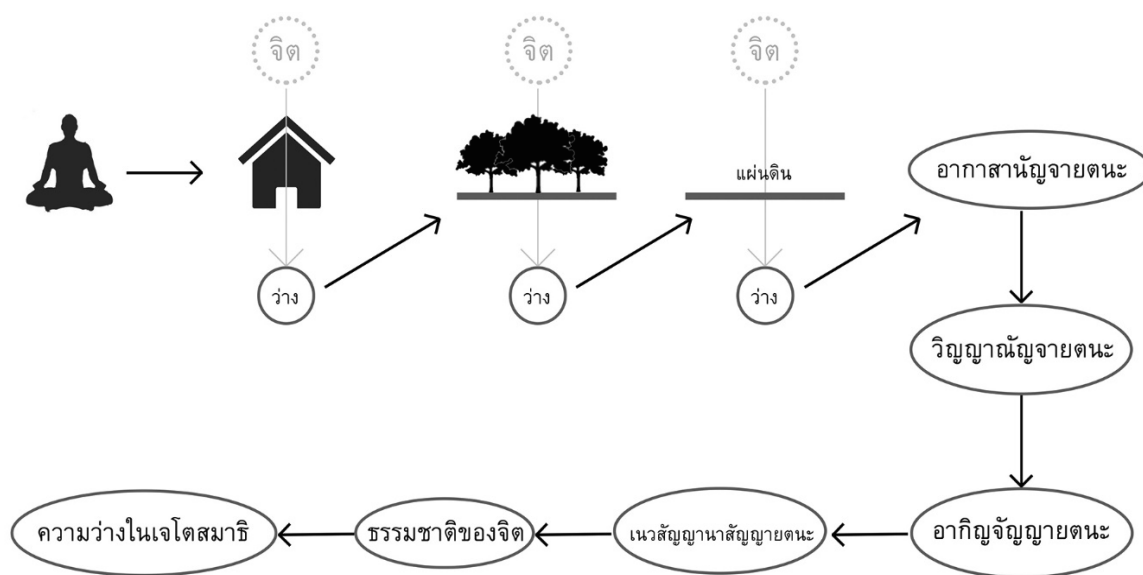
อย่างไรก็ดี พระพุทธองค์ได้ตรัสแล้วว่าไม่ว่าเราจะเข้าได้มานใดก็ให้ดำรงอยู่ในมานนั้น ๆ ยึดถือเป็นวิหารธรรมในการตามดูการเกิด-ดับของชั้นในของคัมมานนั้น ๆ อย่างไรก็ตามการทำสมาธิทุกชั้นสามารถนำไปสู่การหลุดพ้นได้ทั้งหมด⁶ เมื่อมีความเข้าใจเรื่องมандังที่กล่าวมาข้างต้นนี้แล้ว จะทำให้เข้าใจถึงหัวใจหลักของการเข้าสู่สุญญตา คือมีการทำสมาธิเป็นรากฐาน จึงจะนำสู่การทำความเข้าใจเนื้อหาสำคัญของหลักธรรมว่าด้วยเรื่องสุญญตาต่อไปได้

สุญญตาธรรมในพระสูตรต้นตปิฎก

จุฬสุญญตาสูตร ว่าด้วยสุญญตา สูตรเล็ก⁷

พระพุทธองค์ทรงอธิบายการเข้าสู่สุญญตาวิหารธรรมสูตรเล็กไว้ 8 ขั้นตอน โดยขั้นตอนแรกคือการตัดความวุ่นวายรอบกายออก กำหนดรู้ว่าอาคารว่างเปล่า จากนั้นให้ตัดการปรุงแต่งว่าเป็นสิ่งนี้สิ่งนั้นโดยน้อมจิตไปที่ป่า ทำให้จิตปราศจากความกระวนกระวายเกิดเป็นจิตที่ว่าง จากนั้นตัดองค์ประกอบต่าง ๆ ที่เป็นป่าออก ความว่างที่เหลือคือแผ่นดิน จากนั้นตัดแผ่นดินออกเหลือเพียงอากาศ คราวนี้คือการเข้าสู่รูปमानสมาบัติ⁸ ถึงขั้นนี้จิตเข้าสู่ความว่าง ไร้ความกระวนกระวายใจเหลือความกระวนกระวายอย่างเดียวคือ ร่างกายนี้ซึ่งมีการรับรู้อยู่ ขั้นสุดท้ายคือการทำสมาธิโดยไม่ให้เกิดนิมิตใด ๆ แม้หากมีก็ให้ดับเสียให้ได้เพราะเป็นสิ่งไม่เที่ยง (ดูภาพที่ 3)

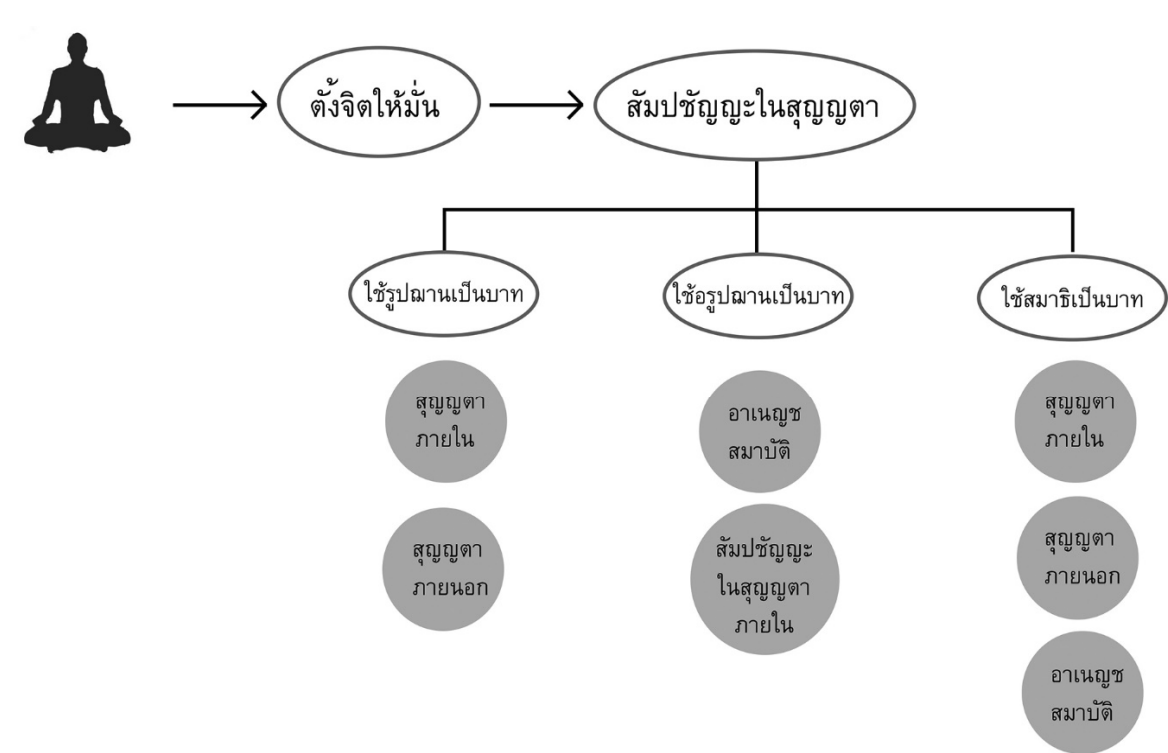
ภาพที่ 3 แผนภาพแสดงการเข้าสู่สุญญตา จากจุฬสุญญตาสูตร ในพระสูตรต้นตปิฎก

ภาพที่ 4 แผนภาพแสดง
การเข้าสู่สัจธรรม จาก
มหาสัจธรรมสูตร ในพระ
สุตตันตปิฎก

มหาสัจธรรมสูตร ว่าด้วยสัจธรรม⁹ สูตรใหญ่¹⁰

พระพุทธองค์ตรัสถึงการเข้าสู่สัจธรรมอย่างผู้ที่เคยเจริญภาวนามาก่อนแล้ว โดยการตั้งจิตให้มั่นให้เกิดธรรมเอกผุดขึ้นมา จากนั้นค่อย ๆ เข้าฌานสมาบัติ ทีละขั้นตอน โดยเริ่มจากใช้รูปฌานเป็นบาท ใช้รูปฌานเป็นบาท และใช้สมาธิเป็นบาท พิจารณาให้เห็นทั้งสัจธรรมภายใน คือความว่างในชั้น 5 ของตน และสัจธรรมภายนอก คือความว่างในชั้นอื่น (ดูภาพที่ 4)

สัจธรรมโดยพระธรรมโกศาจารย์ (เงื่อม อินทปญฺโญ) หรือ พุทธทาสภิกขุ

ท่านพุทธทาสพยายามเน้นเรื่องการป้องกันกิเลสไม่ให้มาเกาะที่จิตใจของเราได้ มีการประยุกต์การอธิบายธรรมะให้เข้าใจง่ายและมองภาพรวมของการอยู่ร่วมกัน โดยต้องเว้นจากการเห็นแก่ตัว คือว่างจากตัวตน เว้นจากความกลัว คือว่างจากอวิชชา ส่วนแนวทางการสอนธรรมะของท่านจะมีการดัดแปลงวิธีการสอนด้วยภาษาก็ใช้คำที่เข้าใจง่าย เพื่อถ่ายทอดธรรมะของพระพุทธเจ้าไปสู่จิตใจ

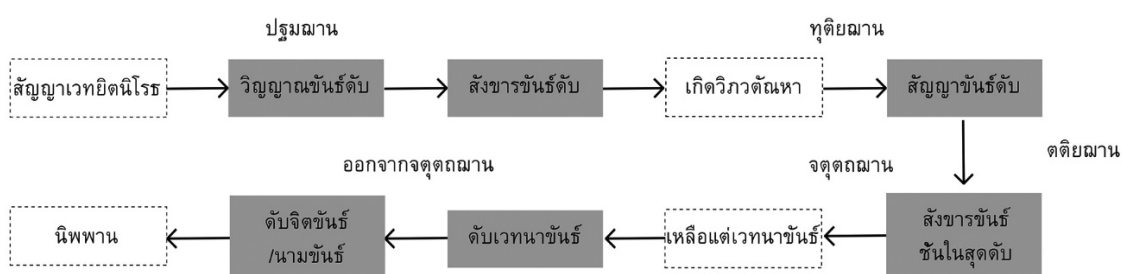
ของพุทธบริษัทให้ได้มากที่สุด และชี้ให้เห็นว่าการที่เราจะเข้าใจสุญญตาหรือ
ยัตสุญญตาเป็นวิหการธรรมประจำใจ ไม่จำเป็นต้องจะเข้าสู่นิพพาน แต่สุญญตา
เป็นเรื่องธรรมดาของจิตเดิมแท้ เราแค่ต้องดึงจิตกลับสู่ภาวะเดิมให้ได้เท่านั้น

ในการศึกษาพระธรรมของท่านพุทธทาสเป็นการศึกษาแบบไม่มี
ขอบเขตแบ่งแยกนิกาย มีหลายครั้งที่ท่านจะอ้างถึงหลักคำสอนของท่านเว่ย-
หล่าง, ปรัชญาเซน หรือแม้กระทั่งคริสต์ศาสนา ทำให้ท่านสามารถดึงแนวคิด
บางประการมาสอนได้ เช่น แนวคิดเรื่องความว่าง ในจีน ในญี่ปุ่น ที่ชอบพูดว่า
“ไม่มีอะไร” “ว่าที่แรกไม่มีอะไรเลย” หมายความว่าที่แรกที่สุด คือจิตที่แรก
ที่สุด ไม่มีตัวเรา ไม่มีของเรา แล้วก็ผลอมีตัวเรา-ของเรามาพัวพันหนึ่ง เดียวก็
กลับไปอีก; เดียวเกิดมีอีก¹¹ เราเรียกว่าธรรมชาติ หรือกฎแห่งธรรมชาติ

สุญญตาธรรมโดยหลวงปู่ดูลย์ อตุโล

หลวงปู่ดูลย์อธิบายการเข้าสู่สุญญตา¹² ของพระพุทธองค์โดยละเอียด
ทีละขั้นตอนในทุกขณะที่เข้าฌานว่ามีการเกิด-ดับของอะไรบ้าง โดยก่อนที่
พระพุทธองค์จะเข้าสู่พระนิพพาน ได้เข้าสู่ฌานที่เหนืออรุณมานเสียอีก
เพื่อดับทุกข์ที่ละเอียดเกินกว่ามนุษย์ทั่วไปจะสัมผัสได้ จากนั้นจึงถอยกลับสู่
ปฐมฌาน แล้วค่อย ๆ ดับทีละขั้น ชะนังร่างกายของพระองค์เสมือนก้อนหิน
ไม่ทุกข์ร้อน ไม่มีความรู้สึกต่ออะไรที่มากระทบ จากนั้นพระองค์ก็ค่อย ๆ ดับ
ขั้นขึ้นในมาเรื่อย เลื่อนจากปฐมฌาน ไปทุติยฌาน ตติยฌาน จตุตถฌาน
เหลือสิ่งเดียวคือเวทนาขั้นเพราะร่างกายยังอยู่ชีวิตยังอยู่ พระองค์จึงดับ
นามขั้นในส่วนที่ลึกที่สุด คือในภวังคจิต แล้วจึงออกจากจตุตถฌาน ทำให้
เวทนาขั้นดับสิ้น ไม่เหลืออะไร นั่นคือพระองค์ได้ดับเวทนาขั้นในขณะ
จิตตื่น รู้สึกอยู่ทุกขณะ เป็นสภาวะแห่งตนเองที่สมบูรณ์ไม่มีภาวะใดครอบงำ
หรือเรียกว่าพระนิพพาน¹³

ภาพที่ 5 แผนภาพแสดง
การเข้าสู่สุญญตา ของ
หลวงปู่ดูลย์ อตุโล

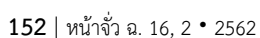

แนวทางในการอธิบายวิธีเข้าสู่สัญญาของสมเด็จพระสังฆราช กรมหลวงวชิรญาณสังวร มีความคล้ายคลึงกับในพระสูตรตันตปิฎกเป็นอย่างมาก ทั้งเรื่องลำดับขั้นตอนในการเจริญภาวนาและการเปรียบเปรยเพื่อให้เห็นภาพโดยละเอียด เลือกพิจารณากาย เวทนา จิต ธรรม (สติปัฏฐาน 4) ควบคู่ไปตลอดการเจริญวิปัสสนาจนเห็นไตรลักษณ์ ขั้นตอนการเข้าสู่สัญญาตัวหารธรรมแบ่งย่อยออกเป็น 4 ช่วง คือ

ช่วงที่ 2 เมื่อได้ความสงบจากข้อแรกแล้วให้กำหนดต่อไปว่า แม้ป่าก็ไม่มี มีเพียงแผ่นดินราบเรียบ เกิดเป็นความว่างขึ้นอีกชั้น

ภาพที่ 6 แผนภาพแสดง
การเข้าสู่สัญญาตาม
แนวทางของสมเด็จพระสังฆราช กรมหลวง
วชิรญาณสังวร

ช่วงที่ 4 การพิจารณาที่ตัวรู้ (วิญญาน) คืออารมณ์ความรู้สึกของเรา
ต้องทำให้เกิดความว่าง เกิดอเบกขาขึ้นในข้อนี้ ในขั้นนี้เทียบได้กับฌาน 4¹⁴

สรุปและเปรียบเทียบ แนวความคิดเรื่องสุนทรียตา

จากการศึกษาทำให้พบว่า หลักสุนทรียตาเป็นกรอบใหญ่ของแนวความคิดในการเจริญวิปัสสนา กระทำเพื่อการหลุดพ้น ไม่ว่าจะดำเนินการปฏิบัติในขั้นแรกหรือจนถึงขั้นสุดท้าย ทุกขั้นตอนจะมีเป้าหมายคือค่อย ๆ ตัด ค่อย ๆ ละซึ่งกิเลส จากการพิจารณาตามความจริงว่าไม่มีอะไรเที่ยงแท้แน่นอน ทุกอย่างมีเกิด-ดับ เวียนวนจนจิตเกิดความเบื่อหน่ายละทิ้งมันไปเอง และการละซึ่งกิเลสในแต่ละขั้นนั้นจะเรียกว่าสุนทรียตาก็อ้อมได้ เพราะสุนทรียตาคือความว่าง ขึ้นอยู่กับว่าขั้นมากหรือขั้นน้อย ความไม่มีกิเลส ลীনอาสวะ ก็คือความว่าง จิตที่ประภัสสรก็คือความว่าง ยิ่งกว้างจิตสิ้นแล้วซึ่งเวทนาขั้นยิ่งเป็นความว่างอย่างที่สุดหรือก็คือนิพพานนั่นเอง จะเห็นว่าในแนวความคิดเกี่ยวกับสุนทรียตานี้เป็นกรอบกว้าง ๆ ที่ขึ้นอยู่กับว่าถูกถ่ายทอดโดยใคร หยิบความว่างแบบไหนมาเผยแพร่ ซึ่งแม้ระหว่างทางในการปฏิบัติของแต่ละท่านจะมีความแตกต่างกันแต่ท้ายสุดแล้วจุดมุ่งหมายก็ยังเป็นสิ่งเดียวกันคือ จิตว่าง

การรับรู้ถึงความว่าง: แนวความคิด การรับรู้ การสื่อความหมาย

การรับรู้ที่ทำการศึกษามุ่งประเด็นหลักไปที่การรับรู้เกี่ยวกับความว่าง ผ่านทั้งตัวกลางที่เป็นงานศิลปะและงานสถาปัตยกรรม โดยใช้หลักการ 3 แบบ ได้แก่ การรับรู้เกี่ยวกับภาพ การรับรู้ผ่านแนวคิดปรากฏการณ์วิทยา และการรับรู้โดยหลักสัญวิทยา (Semiology)

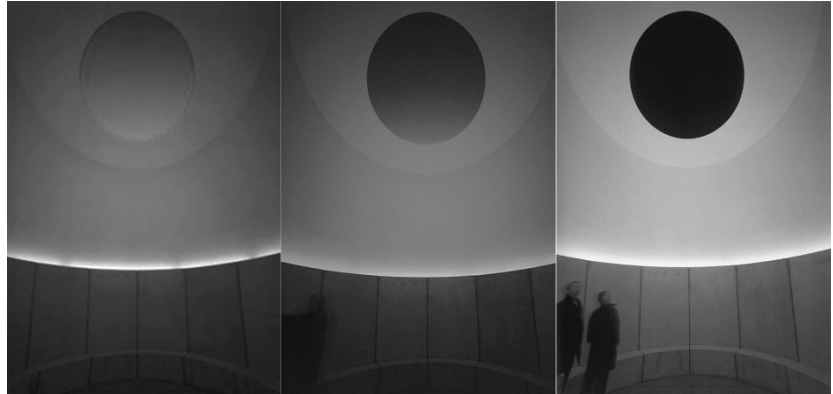
การรับรู้เกี่ยวกับภาพ¹⁵

เป็นเรื่องของการจัดระเบียบของการรับรู้ที่สัมพันธ์กันในส่วนประกอบย่อยต่าง ๆ ประกอบด้วย 9 ลักษณะ ได้แก่ ภาพและพื้น, การจัดรวมกลุ่ม, การหาความเหมือนและการจำแนกความแตกต่าง, การปิดล้อมและการสร้างความต่อเนื่อง, แนวแกน, ดุลยภาพ, ลักษณะของการจัดวาง, สันฐานหรือรูปลักษณะ, การสร้างภาพซ้ำ ฯลฯ

การรับรู้ผ่านแนวคิดปรากฏการณ์วิทยา (Phenomenology)

ปรากฏการณ์วิทยามุ่งเน้นศึกษา “ประสบการณ์” ของมนุษย์ที่หมายรวมถึงจินตนาการ ความฝัน อารมณ์ ความรู้สึกร่วม ไว้กับความหมายของประสบการณ์ด้วย¹⁶ ส่วนหนึ่งของแนวความคิดเรื่องปรากฏการณ์วิทยาถูกพัฒนาไปสู่แนว

ภาพที่ 7 Third Breath,
2005, Mixture of
fluorescent light and
natural light at sunset.
ที่มา: James Turrell,
Geometrie Des Lichts.
(Germany: Hatje Cantz,
2009).

ความคิดเรื่องสถานที่ในงานสถาปัตยกรรม เป็นกลุ่มของความคิดที่ว่าด้วย
ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับโลกธรรมชาติที่งานสถาปัตยกรรมเป็น
ตัวกลาง¹⁷ งานสถาปัตยกรรมที่ใช้แนวคิดปรากฏการณ์วิทยา ตัวอย่างเช่น
Third Breath โดย James Turrell สถาปัตยกรรมที่ถูกออกแบบภายใต้
แนวคิด Skyspace เพื่อสร้างประสบการณ์ในการรับรู้จากแสง-ภาพ ไปสู่
แสง-Space (ดูภาพที่ 7)

ในทางประวัติศาสตร์ศิลปะและปรัชญา มีการตีความการนิยามมากมาย
เกี่ยวกับปรากฏการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นและในวัฒนธรรมสมัยใหม่นี้ รู้กันดีว่า
แสงเป็นเสมือนชีวิตและบ่อเกิดแห่งพระเจ้า การรับรู้ถึงแสงในงานชิ้นนี้จึงเป็น
เสมือนการเปิดโลกแห่งจิตวิญญาณ รับรู้ถึงความไม่มีที่สิ้นสุด ความว่างเปล่า
ในเชิงโลกุตระ ส่วนในแง่ประสบการณ์คือการรับรู้ถึงสุนทรียภาพของแสง
ธรรมชาติและ Space ที่ประกอบกันและมีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลาตาม
สภาพความเป็นจริงของธรรมชาติ ในงานออกแบบของ Tadao Ando ที่ชื่อ
Church of the Light ก็มีการใช้แสงในกรอบของเวลาแบบปรากฏการณ์นิยม
ที่มีมุมมองทางวัฒนธรรมมากำกับ¹⁸ ซึ่งปรากฏการณ์แสงในมุมมองทาง
วัฒนธรรมญี่ปุ่นมีสาระสำคัญเกี่ยวกับการขึ้นชมกับผลของการเปลี่ยนแปลง
ของสิ่งต่าง ๆ ตามกาลเวลา¹⁹ ความต้องการแสงเพื่อสื่อความหมายถึงบางสิ่ง
อันส่งผลต่อจิตใจ เช่น เมื่อเห็นแล้วเกิดความเลื่อมใสในทันที เห็นแล้วเกิด
ความสงบ สิ่งเหล่านี้จะเกิดขึ้นได้เมื่อแสงปรากฏในความมืดหรือความสลัว
เท่านั้น คุณภาพของแสงจึงจะได้ประสิทธิผลเต็มที่ (ดูภาพที่ 8)

ภาพที่ 8 Church of the
Light, Osaka, Japan.

ที่มา: Anabel Saterfiel,
Picture Tadao Ando
church with Tadao
Ando church together
with light Youtube
and light, accessed
February 14, 2018,
available from [http://
www.bandbsnestinterio
rs.com/mg/396475/
zk2c1c-picture-ando-
with/396387](http://www.bandbsnestinteriors.com/mg/396475/zk2c1c-picture-ando-with/396387)

การรับรู้โดยหลักสัญวิทยา (Semiology)

เป็นการสื่อสารความหมายของสิ่งนั้น ๆ ผ่านสัญลักษณ์กับวัตถุที่มนุษย์สร้างขึ้น โดยในเชิงสถาปัตยกรรมนั้นมีความเชื่อมโยงกับสัญลักษณ์และความหมายอย่าง ไม่อาจปฏิเสธได้ สถาปัตยกรรมตั้งแต่ยุคคลาสสิกเรื่อยมาต่างก็ใช้สัญลักษณ์ ในการสื่อสารถึงสิ่งสำคัญทางศาสนา รวมไปถึงการสื่อสารแบบแผนทางความคิด ของสังคมในการยึดถือมนุษย์เป็นศูนย์กลางของทุกสิ่ง ซึ่งปรากฏชัดเจนใน การอุปมาอุปไมย เช่น การเปรียบร่างกายมนุษย์เพศชายกับสถาปัตยกรรม โดยภาษาเป็นระบบที่ประกอบด้วยหน่วยเล็กย่อยที่สุดเรียกว่า สัญญะ (sign) ซึ่งเป็นระบบสื่อความหมายหรือความคิดต่าง ๆ เพื่อให้เกิดการสื่อสารระหว่าง มนุษย์ขึ้นในสังคม และเป็นระบบที่เป็นอิสระจากการเปลี่ยนแปลงไปตามกาล เวลา ประกอบไปด้วยความสัมพันธ์ระหว่าง 2 สิ่งคือ ‘รูปสัญญะ (signifier)’ คือ รูปเสียง พยัญชนะเสียงที่เปล่งออกมา เครื่องหมาย วัตถุ หรือภาพ และ ‘ความหมายสัญญะ (signified)’ คือ มโนทัศน์ (concept) หรือความหมาย (meaning) ที่โยงถึงรูปสัญญะนั้น ๆ เมื่อเกิดกระบวนการสื่อสาร เช่น เมื่อเรา สื่อสารคำว่า dog รูปสัญญะคือ d-o-g สร้างสัญญะในสมองของผู้รับสารว่า เป็นสัตว์ 4 ขาชนิดหนึ่ง คนในสังคมเข้าใจความหมายสัญญะได้ตรงกัน โดยที่ dog จะไม่สามารถเป็นอย่างอื่นไปได้²⁰

การรับรู้ถึงความว่างในงานสถาปัตยกรรม (Perception of Emptiness in Architecture)

หน้าตรงข้าม

ซ้ายบน: ภาพที่ 9

Sky mass (2003)

โดย James Turrell

ที่มา: Stone scape,

The Pavilion, Pool

house and pool,

accessed February 12,

2018, available from

<http://www.stone>

[scape.us](http://www.stone)

ซ้ายล่าง: ภาพที่ 10

Nothing (2014)

โดย Wang Lei

ที่มา: Tokyo Gallery+

BTAP, Non-being•

Emptiness: An intellectual dimension of contemporary art,

accessed February 24,

2018, available from

[http://www.tokyo-](http://www.tokyo)

[gallery.com](http://www.tokyo)

ขวาบน: ภาพที่ 11

Gathering Clouds I, II,

III, IV (2014) โดย Anish

Kapoor

ที่มา: Kukje Gallery,

Anish Kapoor,

accessed February 24,

2018, available from

<https://frieze.com/>

[event/anish-kapoor](https://frieze.com/)

จากการศึกษาวิเคราะห์แนวคิดเรื่องความว่างผ่านงานศิลปะและงานสถาปัตยกรรม ทำให้สามารถแยกพื้นฐานของแนวความคิดออกเป็น 2 แบบคือ แนวคิดที่ต้องการสื่อสารถึงความรู้สึกว่างเมื่อประสาทสัมผัสพื้นฐานของเรากระทบกับวัตถุใด ๆ แล้วรู้สึกถึงความไม่มีที่สิ้นสุด ส่วนอีกแบบคือแนวคิดพื้นฐานทางพุทธปรัชญา ซึ่งงานแนวนี้นั้นเน้นไปที่ตัวผู้รับรู้เป็นส่วนใหญ่ คือเมื่อประสาทสัมผัสพื้นฐานของเราไปกระทบกับวัตถุใด ๆ แล้วทำให้ต้องหยุดการรับรู้อื่น ๆ แล้วครุ่นคิดอยู่กับสิ่งที่พบ ทำให้เกิดสมาธิและตั้งใจให้อยู่กับตนเองมากขึ้น เมื่อนำเรื่องของการเข้าสู่สัจธรรมมาเชื่อมโยงกับการรับรู้เรื่องความว่าง พบว่าการเข้าสู่สัจธรรมขั้นแรกควรจะต้องมีจิตเป็นสมาธิเสียก่อน โดยเริ่มจากพื้นที่สงบ จากนั้นเข้าสู่ขั้นตอนการกำหนดจิตสู่ความว่าง หรือจากความมีไปสู่ความไม่มี ซึ่งสามารถสร้างการรับรู้โดยการสร้างจุดโฟกัส และการใช้พื้นที่ปิดล้อมเพื่อปิดกั้นการรับรู้อื่น ๆ ภายนอกที่จะเป็นอุปสรรคต่อการเกิดสมาธิ เห็นได้จากการรับรู้ความว่างผ่านงานศิลปะหรืองานสถาปัตยกรรมที่ทำให้คนต้องหยุดดูเพื่อครุ่นคิด เช่น งาน Nothing (ภาพที่ 10) และงาน Gathering Clouds I, II, III, IV (ภาพที่ 11) เมื่อผู้ชมเริ่มมีสมาธิแล้ว ขั้นตอนต่อไปก็คือการเข้าสู่สัจธรรม คือต้องเข้าใจโลกเสียก่อน กล่าวคือเข้าใจความเป็นธรรมชาติ ในธรรมชาติ ไม่ปรุงแต่งเป็นอารมณ์ การรับรู้ที่สอดคล้องกันคือการเข้าสู่ธรรมชาติ เช่น งาน Stone Sky (ภาพที่ 9) และงาน Chapel of the Wind (ภาพที่ 12) มีการใช้ธรรมชาติมาเป็นส่วนหนึ่งของงาน โดยเฉพาะเรื่องของการเปิดมุมมอง ขั้นตอนต่อไปก็คือความไม่มี ซึ่งความไม่มีตามลำดับคือเหลืออย่างน้อยที่สุด หรืออาจไม่มีอะไรอยู่เลยแต่ก็ยังมีความตัวตนของเราอยู่ ซึ่งจะเป็นการรับรู้ถึงตัวตนของเราเพียงผู้เดียวในพื้นที่ว่างเปล่า และการจะเข้าถึงความว่างเปล่าอย่างที่ไม่เหลืออะไรเลยคือการละทิ้งตัวตน ซึ่งเกิดจากการเจริญวิปัสสนาเท่านั้น และความว่างที่พบจากตัวอย่างที่นำมาวิเคราะห์มีดังต่อไปนี้

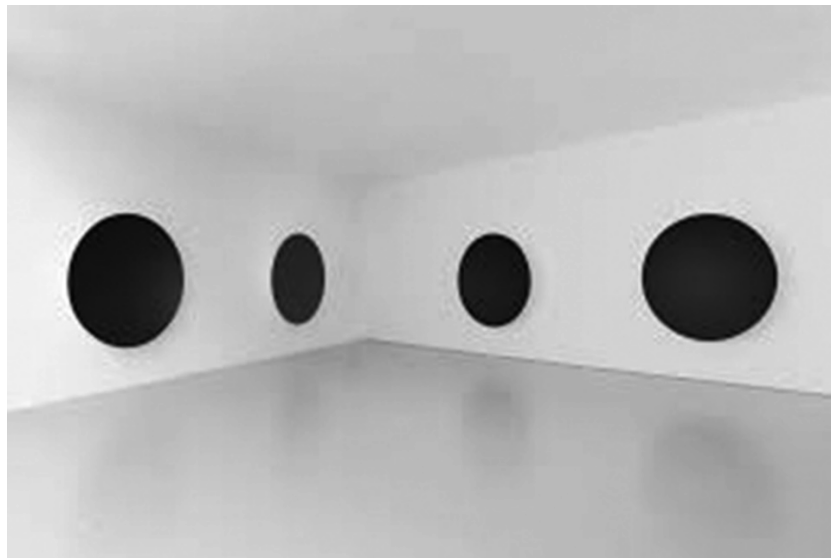
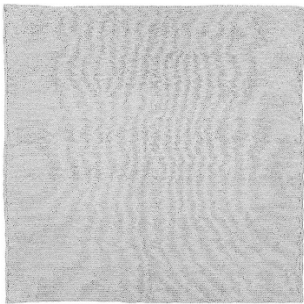
- 1) ความว่างที่เกิดจากคู่ตรงข้ามกันระหว่างความมีกับความไม่มี
- 2) ความว่างที่เกิดจากการเข้าถึงธรรมชาติ (สัจธรรม)
- 3) ความว่างที่เกิดจากการรับรู้ถึงความไม่มีในแง่ของรูปร่าง รูปทรง ขอบเขต และความรู้สึก

4) ความว่างที่เกิดจากการปิดกั้นประสาทสัมผัสของการรับรู้จากภายนอก

ปัจจัยที่ทำให้เกิดความว่างได้แก่

- ลำดับการเข้าถึง (sequence)
- สี (colour)
- วัสดุ (materials)
- ความต่อเนื่อง (continuity)
- คู่ตรงข้าม (contrast)

ขวาล่าง: ภาพที่ 12
Chapel of the Wind
(1986), Mount Rokko,
Japan โดย Tadao Ando
ที่มา: Tadao Ando,
Chapel of the Wind,
Mount Rokko, Kobe,
Japan, accessed
August 12, 2018,
available from, [http://
www.flickrriver.com/
photos](http://www.flickrriver.com/photos)

แนวความคิดในการออกแบบ: สุนัขตากับการตีความทางสถาปัตยกรรม+ไทย

แนวความคิดหลัก

ประกอบไปด้วย 3 ส่วนได้แก่

1) เนื้อหา (content) จากการศึกษาพบว่าหัวใจสำคัญของการรับรู้สุนัตกที่เข้าใจง่ายที่สุดคือความมีไปสู่ความไม่มี โดยเลือกอ้างอิงจากพุทธประวัติในขณะที่พระพุทธองค์ทรงถึงพร้อมด้วยความสุขทางโลกอันไม่จีรัง ท่านจึงถอยหลังกลับสู่สภาวะที่ไม่มีอะไรเลยหรือจิตเดิมแท้ โดยการฝึกเข้าสมาธิจนกลับสู่จิตเดิมแท้หรือเข้าสู่ความว่างอย่างที่สุด

2) การรับรู้ (Perception) จากลำดับของการเข้าถึงพื้นที่ (Space) ต่าง ๆ ในโครงการ เพื่อให้สอดคล้องกับเนื้อหาข้างต้นจึงได้สร้างลำดับการรับรู้จากการรู้จักตัวทุกซ์ -> ค่อย ๆ เข้าสู่พื้นที่ที่ปิดล้อม -> รับรู้ถึงธรรมชาติ -> รับรู้ความว่าง

3) เครื่องมือในการออกแบบ (Tools) ใช้การสร้างพื้นที่ที่ปิดล้อม (Enclosure) ในระดับต่าง ๆ, การใช้ธรรมชาติ, องค์ประกอบทางสถาปัตยกรรม เช่น ผนัง ทางเดิน ช่องเปิด (ดูภาพที่ 13, 14, 15)

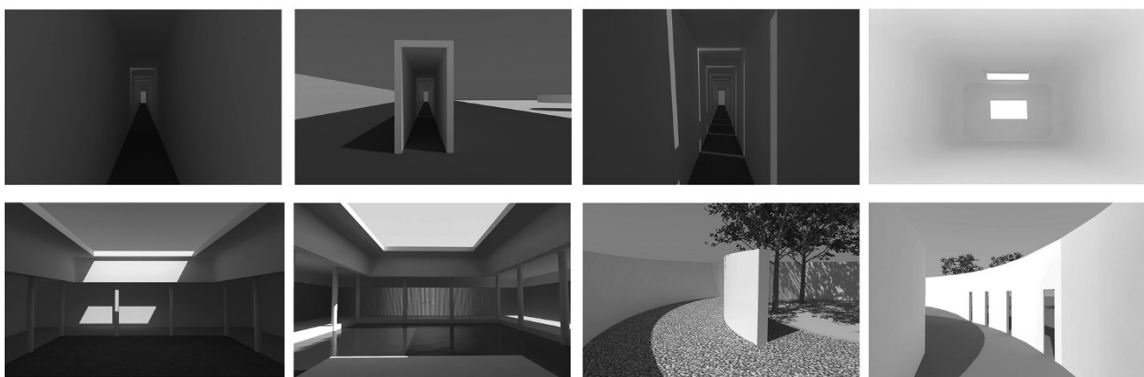
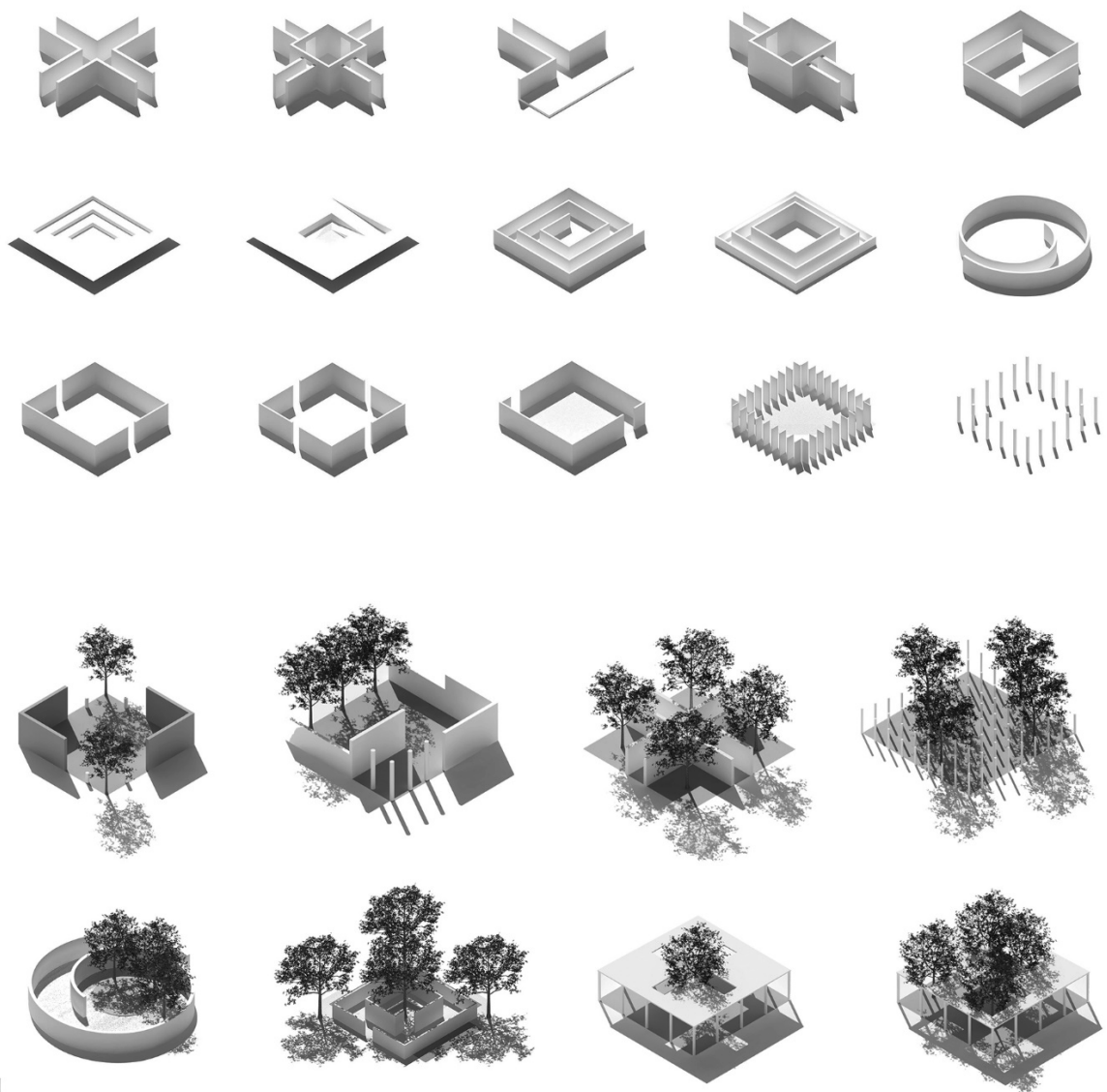
4) จากการทดลองนำต้นไม้มาใช้ในโครงการ สามารถรับรู้ถึงต้นไม้ได้ 2 ระดับ คือจากการมองเห็นแล้วเกิดความรู้สึกร่มรื่น การได้เห็นเพียงลำต้นแต่รับรู้ได้ว่าเป็นต้นไม้แผ่กิ่งก้านอยู่เหนือศีรษะ และการใช้ต้นไม้มาจัดไว้ในองค์ประกอบเดียวกันกับเสา ทำให้เกิดเส้นตั้งที่พุ่งขึ้นสู่ด้านบน เกิดจังหวะการซ้ำและความกลมกลืน ส่วนการนำแสงและมุมมองท้องฟ้าเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของสถาปัตยกรรม ทำให้พบว่าการยอมให้แสงลอดเข้ามาได้บางส่วนอย่างเป็นจังหวะสามารถทำให้เกิดสมาธิได้ นำไปใช้ได้กับทางเดิน นอกจากนี้หากยอมให้แสงผ่านเข้ามาใน Space ที่ไม่มีอะไรเลย ปล่อยให้แสงที่ลอดผ่านเป็นจุดโฟกัสเดียว สร้างการรับรู้ถึงธรรมชาติของแสงได้อย่างเต็มประสิทธิภาพ จะรับรู้ได้ถึง การเปลี่ยนแปลงทิศทางแสงตลอดทั้งวัน แม้เราอยู่ภายในอาคารแต่เราจะรับรู้ถึงภายนอกได้ตลอดเวลา สามารถนำมาใช้ในโครงการได้ และการทดลองส่วนสุดท้ายคือการเปิดมุมมองท้องฟ้า สร้างประสบการณ์การรับรู้ถึงความเว้งว่างความว่างเปล่าได้เป็นอย่างดี นอกจากนี้ยังสามารถนำองค์ประกอบของสถาปัตยกรรมไทยมาปรับใช้ได้

หน้าตรงข้าม

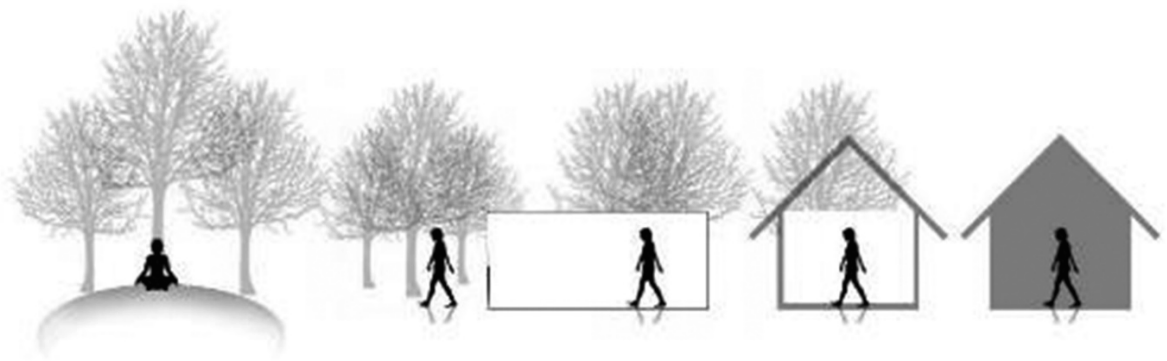
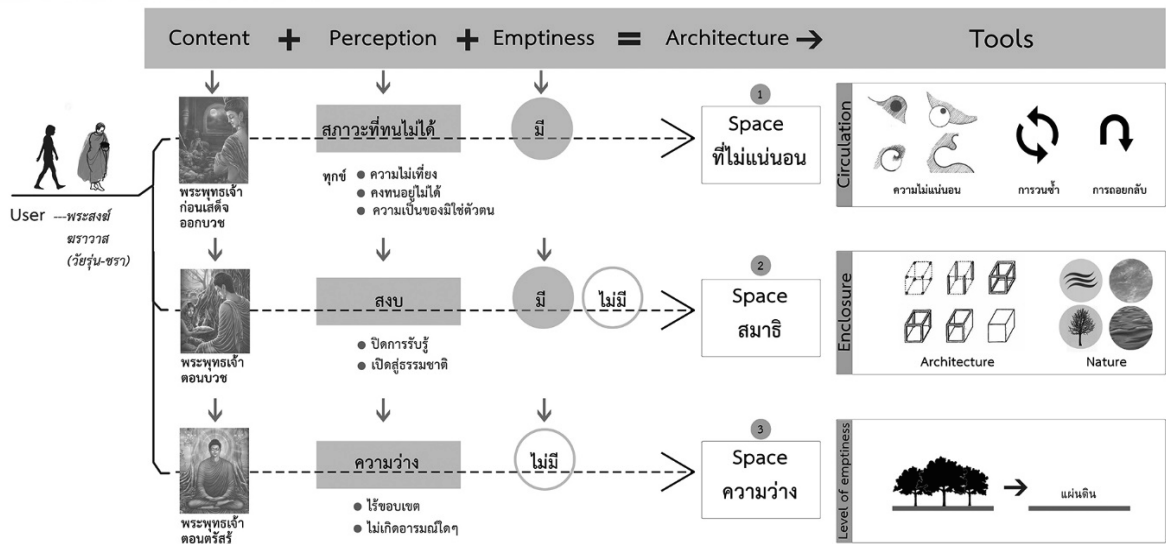
บน: ภาพที่ 13 แผนภาพแสดงการทดลองเพื่อสร้างพื้นที่ที่ปิดล้อมจากการก่อตัวของโครงสร้างทางสถาปัตยกรรม

กลาง: ภาพที่ 14 แผนภาพแสดงการทดลองเพื่อนำธรรมชาติเข้ามามีส่วนร่วมใน Space

ล่าง: ภาพที่ 15 แผนภาพแสดงการทดลองการใช้แสงเพื่อให้เกิดสมาธิ

Main Idea

บน: ภาพที่ 16 แผนภาพ
แสดงแนวความคิดหลักใน
การออกแบบ (Main Idea)

ล่าง: ภาพที่ 17 ลำดับการ
รับรู้ (Accessibility
Sequences)

รายละเอียดต่าง ๆ ในโครงการ

ลักษณะกิจกรรมที่เกิดขึ้นในโครงการ

ลักษณะของกิจกรรมที่เกิดขึ้นในโครงการเน้นผู้ใช้งานทั้งพระสงฆ์และ
ฆราวาส ซึ่งจะแบ่งตามวัตถุประสงค์ของการใช้งานออกเป็น 2 แบบ ได้แก่

1) ผู้ใช้งานที่เน้นมาเพื่อศึกษา

● กิจกรรมสำหรับการเรียนรู้ ให้ข้อมูลเกี่ยวกับหลักธรรม
คำสอนว่าด้วยเรื่องสุญญตา จากทั้งในพระสูตรต้นตปิฎกและจากครูบาอาจารย์
ผู้นำหลักสุญญตามาเผยแพร่

- กิจกรรมเพื่อสร้างการรับรู้ถึงความว่าง
- พื้นที่สร้างการระลึกถึงหลักธรรมของพระพุทธองค์

2) ผู้ใช้งานที่เน้นมาเพื่อเข้าถึงสุญญตา

- กิจกรรมการเจริญวิปัสสนา (ค้างคืนและไป-กลับ) ได้แก่ เดิน

จงกรม และนั่งสมาธิ

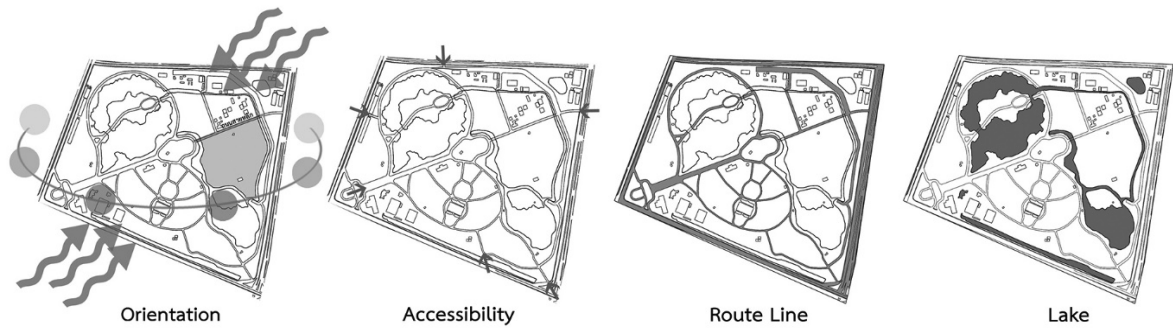
- การศึกษาพระธรรมด้วยตนเอง
- การอบรมวิปัสสนา (ตามโอกาส)
- การรับรู้ถึงความว่าง
- การดึงจิตกลับสู่สภาวะธรรมชาติ

พื้นที่ใช้สอยทั้งหมดในโครงการ

2,690 ตร.ม. ประกอบไปด้วย นิทรรศการทุกข์ (22.5 ตร.ม.), นิทรรศการสุญญตา (22.5 ตร.ม.), นิทรรศการสุญญตา (21 ตร.ม.), พื้นที่ทำสมาธิรายบุคคล (1,032.8 ตร.ม.), วิหาร (76.02 ตร.ม.), พื้นที่แห่งความว่าง (200.81 ตร.ม.), ห้องอบรมวิปัสสนา (123 ตร.ม.), ห้องสมุด (1,095.15 ตร.ม.) และห้องน้ำรวม (126.36 ตร.ม.)

การวิเคราะห์ที่ตั้งโครงการ

สวนลุมพินี แยกศาลาแดง ถนนพระรามที่ 4 ถนนราชดำริ แขวงลุมพินี เขตปทุมวัน กรุงเทพมหานคร ขนาดพื้นที่ 54,421.45 ตร.ม. หรือ 34 ไร่ เป็นสถานที่สงบร่มรื่นท่ามกลางความวุ่นวายในเมือง ตำแหน่งที่เลือกเป็นพื้นที่โล่งอยู่บริเวณด้านทิศตะวันตกติดถนนราชดำริ มีบรรยากาศที่ค่อนข้างสงบและธรรมชาติสมบูรณ์ ทางหลักในการเข้าถึงโครงการสามารถเข้าได้ทางถนนพระรามที่ 4 ส่วนทางรองคือสามารถเข้าได้ทางถนนวิทยุ, ซอยสารสิน, ถนนราชดำริ หากมาทางถนนวิทยุหรือซอยสารสินจะสะดวกต่อการเข้าถึงโครงการที่สุด เนื่องจากใกล้ลานจอดรถของสวนลุมพินี และใกล้กับที่ตั้งโครงการ ส่วนผู้ใช้งานที่มาออกกำลังกายที่สวนลุมพินีเป็นประจำอยู่แล้วเส้นทางวิ่งก็จะผ่านที่ตั้งโครงการด้วย ประกอบไปด้วยไม้ยืนต้น โดยมากเป็นต้นจามจุรี นอกจากนั้นยังมีต้นโมก มะพร้าว ไทร ฯลฯ และมีบ่อน้ำทางด้านทิศใต้ มีคลองด้านทิศตะวันออกและทิศตะวันตกของที่ตั้งโครงการ (ดูภาพที่ 18)

บน: ภาพที่ 18 แผนภาพแสดงทิศทางแดดลม การเข้าถึง เส้นทางสัญจร และแหล่งน้ำในสวนลุมพินีวัน

ล่าง: ภาพที่ 19 (ซ้าย) แผนภาพแสดงตำแหน่งที่ตั้งโครงการและทางเข้าหลัก (ขวา) แผนภาพแสดงตำแหน่งอาคารสำคัญ บริเวณที่ตั้งโครงการ

ทางเข้าหลักอยู่ทางทิศเหนือของที่ตั้งโครงการ ติดกับถนนหลักของสวนลุมพินี ไม่สามารถนำรถส่วนตัวเข้ามาได้ แต่สามารถจอดที่ลานจอดรถสาธารณะของสวนลุมพินีซึ่งอยู่ทางด้านทิศตะวันตกติดถนนราชดำริ อาณาเขตภายในที่ตั้งโครงการมีอาคารบันเทิงตั้งอยู่เป็น Amphitheater (ภาพที่ 20) สำหรับทำการแสดง ด้านทิศใต้เป็นที่ตั้งของศาลามิตรภาพไทย-จีน (ภาพที่ 21) บริเวณด้านหน้าทางเข้าหลักเป็นที่ตั้งของศูนย์สร้างโอกาสเด็ก (ภาพที่ 22) ส่วนบริเวณรอบนอกด้านทิศเหนือตรงข้ามกับทางเข้าที่ตั้งโครงการเป็นที่ตั้งของศูนย์ผู้สูงอายุ (ภาพที่ 23) ทางทิศเหนือด้านที่ติดกับซอยสารสินเป็นลานจอดรถของสวนลุมพินี (ภาพที่ 24) ส่วนด้านที่ติดกับถนนวิฑูรย์เป็นที่ตั้งของโรงเรียนสวนลุมพินี (ดูภาพที่ 19)

บนซ้าย: ภาพที่ 20 อาคารบันเทิง (Amphitheatre)

บนขวา: ภาพที่ 21 ศาลามิตรภาพไทย-จีน

กลางซ้าย: ภาพที่ 22 ศูนย์สร้างโอกาสเด็ก

กลางขวา: ภาพที่ 23 ศูนย์ผู้สูงอายุ

ล่างซ้าย: ภาพที่ 24 ลานจอดรถสวนลุมพินี

ล่างขวา: ภาพที่ 25 โรงเรียนสวนลุมพินี

การวางตำแหน่งพื้นที่ใช้สอยภายในโครงการ (Zoning)

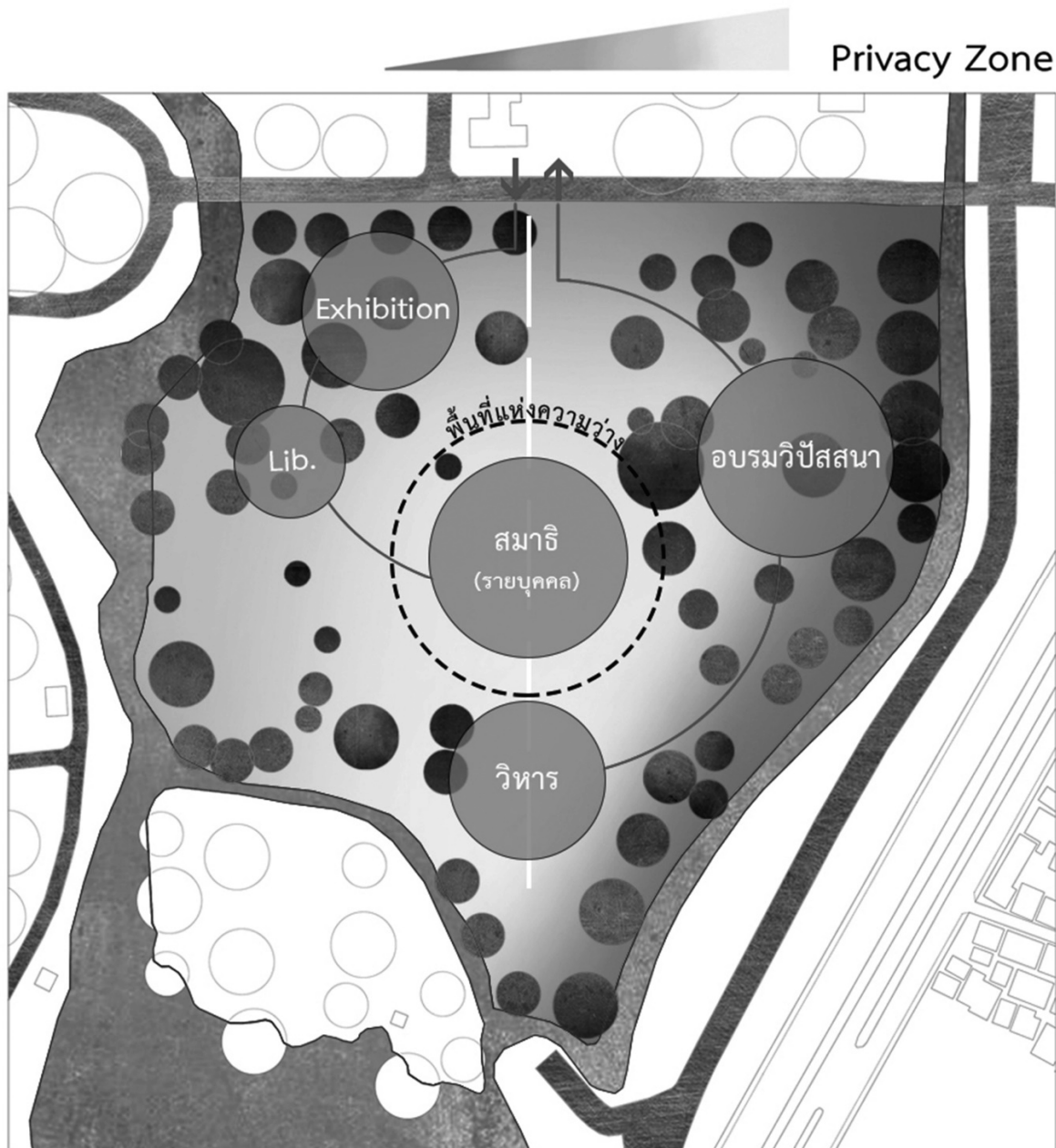
จากการวิเคราะห์ บริเวณด้านทิศเหนือมีความสะดวกในการเข้าถึงจึงเลือกให้เป็นทางเข้าหลัก บริเวณกลางที่ตั้งจะมีความเป็นส่วนตัวมากที่สุดเหมาะกับการวางอาคารหลักของโครงการเพื่อกันสิ่งรบกวนจากภายนอกและเพื่อเน้นความสำคัญ ส่วนอาคารประกอบจะถูกจัดวางออกเป็นสองฝั่งสำหรับกลุ่มผู้ใช้งานสองกลุ่ม ฝั่งแรกคือส่วนนิทรรศการและห้องสมุด อีกส่วนคืออาคารอบรมวิปัสสนา ซึ่งทั้งสองฝั่งจะถูกเชื่อมโยงไปยังอาคารหลักของโครงการทั้งคู่ และส่วนสุดท้ายที่จะเข้าถึงได้คือพื้นที่ทางธรรม ไม่นับการใช้สอยเป็นพื้นที่เชิงโลกุตรเหมาะที่จะอยู่ทางทิศใต้ติดกับแหล่งน้ำไม่ค่อยมีผู้คนพลุกพล่าน

การออกแบบ

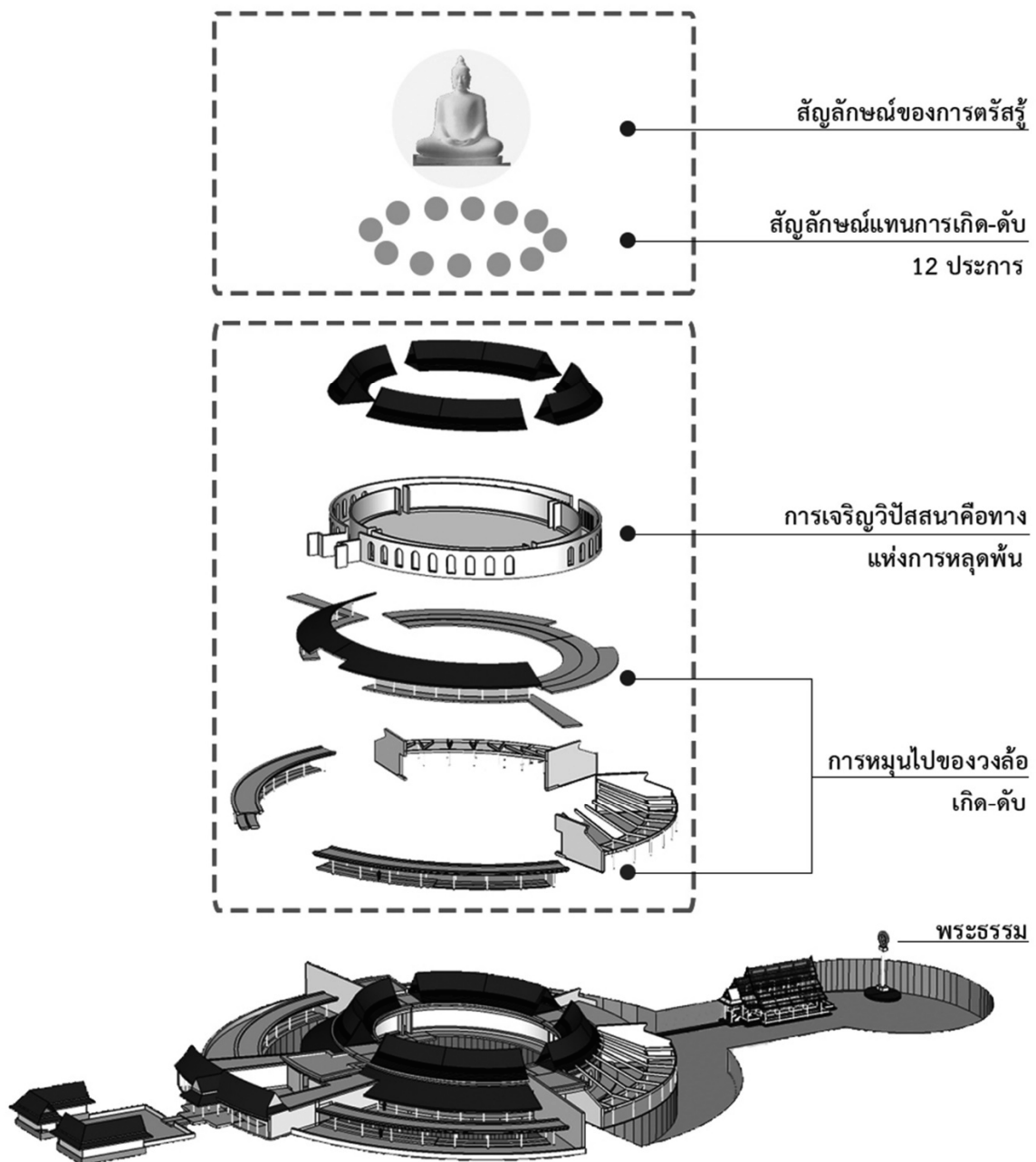
ทำการออกแบบพื้นที่แห่งความว่าง พื้นที่ทำสมาธิ และวิหาร ทำให้เกิดการรับรู้จากความมีไปสู่ความไม่มี และเข้าถึงความว่าง (Emptiness) โดยออกแบบลำดับการเข้าถึงด้วยการสร้างพื้นที่ปิดล้อมในระดับที่มากขึ้นเรื่อย ๆ จนพบพื้นที่แห่งการเจริญวิปัสสนา มีพระพุทธรูปเจ้าเป็นสัญลักษณ์แทนการตรัสรู้ในพื้นที่ปิดล้อมอย่างสมบูรณ์รูปวงรี มีซุ้มจรนันทองทั้งสองเพื่อสื่อถึงวงล้อปฏิจจสมุปบาท ภายนอกวงรีจะพบกับพื้นที่เดินจงกรมกึ่งเปิดเพื่อให้สัมผัสกับธรรมชาติ พื้นที่สุดท้ายคือพื้นที่แห่งการระลึกถึง ประกอบด้วยวิหารโปร่งแสงและธรรมจักรท่ามกลางบรรยากาศของป่า เพื่อสื่อถึงสิ่งสำคัญที่สุดคือพระธรรม

แนวทางในการสร้าง Form ของพื้นที่แห่งความว่างมีลักษณะเข้าสู่ศูนย์กลาง เริ่มจากความเคลื่อนไหวสู่ความหยุดนิ่ง จึงเลือกใช้พื้นที่กึ่งเปิดโล่งที่มีลักษณะเป็นพะไล สามารถเดินวนรอบอาคารและเดินจงกรมได้ แทนค่าเป็นพื้นที่เคลื่อนไหว ส่วนพื้นที่ด้านในเลือกใช้ผนังสูง หนาแน่น เรียบ ไร้ขอบเป็นพื้นที่สำหรับนั่งสมาธิ ปิดการรับรู้จากภายนอก แทนค่าเป็นพื้นที่หยุดนิ่ง ทำให้ผู้ใช้งานหยุดอยู่กับตนเองให้นานที่สุด ในขณะเดียวกันก็สามารถใช้พื้นที่นี้ นั่งสมาธิได้ด้วย

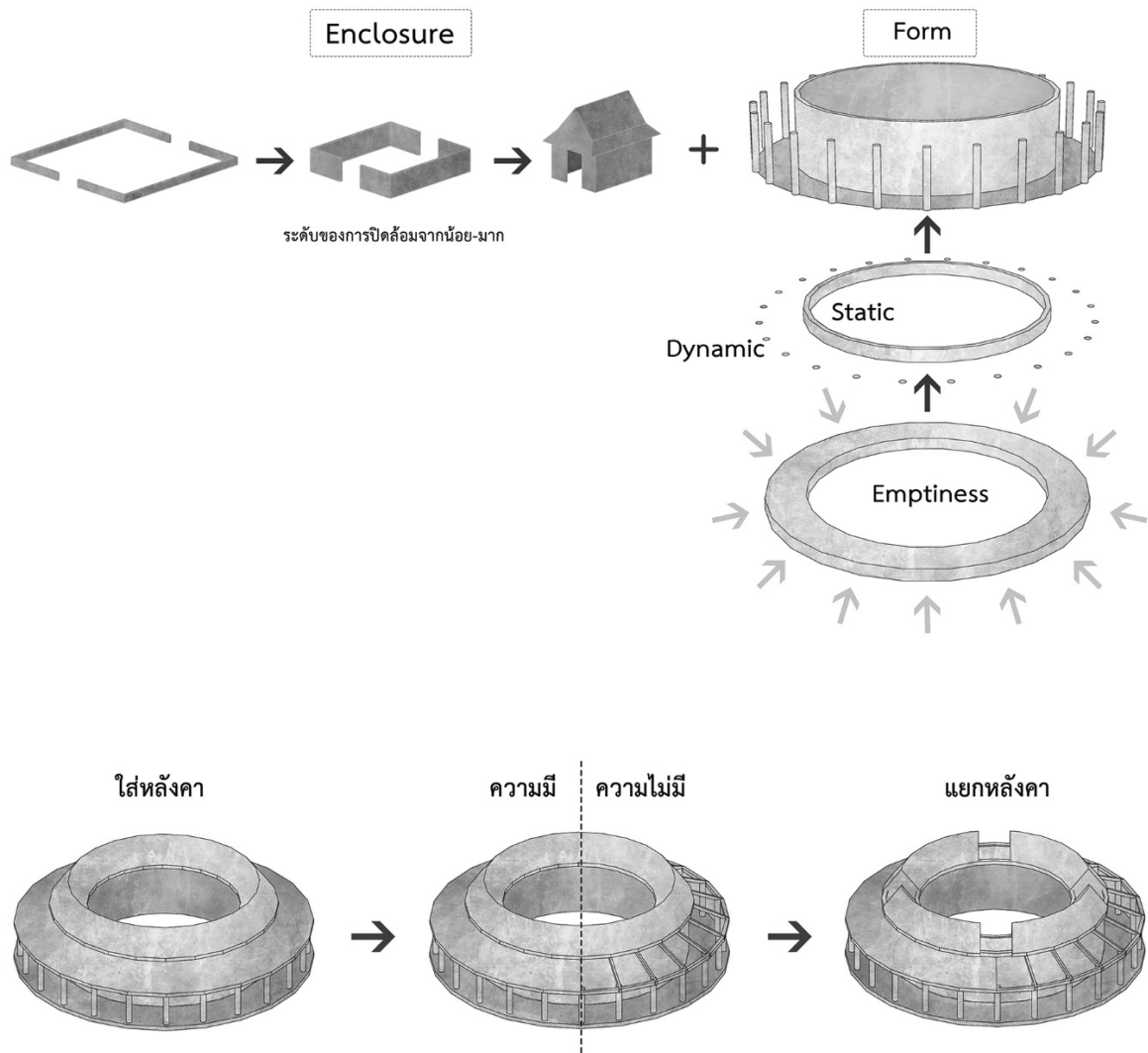
รูปลักษณะภายนอกของอาคาร ผู้ศึกษามีแนวความคิดที่จะสื่อถึงคู่ตรงข้ามของสองสิ่ง อันได้แก่ความมีและความไม่มี จึงออกแบบให้อาคารครึ่งหนึ่งมีรูปทรงที่สมบูรณ์ ส่วนอีกครึ่งหนึ่งแสดงความไม่สมบูรณ์ เห็นเป็นโครงสร้างของอาคารแทน สิ่งสำคัญคือจะต้องมองให้เป็นสถาปัตยกรรมไทยอยู่เสมอ หากหลังคาที่เหมาะสมที่จะไม่ไปกระทบต่อแนวความคิดหลัก

ภาพที่ 26 การวางตำแหน่ง
พื้นที่ใช้สอยภายในโครงการ
(Zoning)

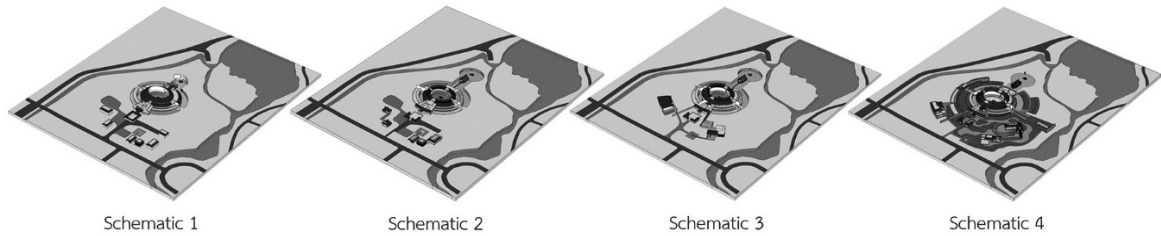
ภาพที่ 27 การสื่อความหมายในโครงการ

บน: ภาพที่ 28 แผนภาพแสดงที่มาของการสร้าง Form พื้นที่แห่งความว่าง

ล่าง: ภาพที่ 29 แผนภาพแสดงขั้นตอนการปรับเปลี่ยนหลังคาของพื้นที่แห่งความว่าง

จากการทำแบบร่างครั้งที่ 1 เพื่อวางตำแหน่งต่าง ๆ ของอาคารลงบนที่ตั้งโครงการโดยยังไม่ได้กำหนดรูปลักษณะของอาคารมากนัก แต่เน้นให้เกิดการรับรู้ตามลำดับ พัฒนาสู่แบบร่างครั้งที่ 2 เป็นการปรับแก้ให้ส่วนของพื้นที่โลกุตระถูกเน้นความสำคัญมากขึ้น และปรับให้รูปลักษณะของอาคารให้ไทยมากขึ้น พัฒนาสู่แบบร่างที่ 3 ปรับหน้าตาของวิหารให้แสดงถึงความว่าง ปรับ Form ของอาคารประกอบให้กลมกลืนกับอาคารหลัก และจัด Landscape รอบ ๆ โครงการให้เกิดการใช้งาน พัฒนาสู่แบบร่างครั้งที่ 4 ปรับ Landscape ให้มีความสัมพันธ์กับภาพรวมอาคาร จึงได้แบบขั้นสุดท้าย (ดูภาพที่ 30)

บน: ภาพที่ 30 แบบร่าง
(Schematic Design)
ที่ผ่านการพัฒนาทั้ง 4 แบบ
ล่าง: ภาพที่ 31 รูปด้านรวม
ทิศเหนือ (Front)
ทิศตะวันตก (Left) และ
ทิศใต้ (Back)

แบบขั้นสุดท้าย ได้อาคารหลักและอาคารรองที่กลมกลืนกัน มี Landscape เป็นตัวเชื่อมภายนอกอาคารแต่ละหลังเข้าด้วยกัน เน้นให้รูปด้านยังคงเป็นลักษณะของสถาปัตยกรรมไทย แต่ใช้วัสดุสมัยใหม่ เช่น คอนกรีต เหล็ก กระจก ฯลฯ แสดงลักษณะของพื้นผิวดั้งเดิมของวัสดุอย่างเต็มที่เพื่อกระตุ้นการรับรู้ของผู้ใช้งาน สีของหลังคาทั้งหมดใช้สีเข้ม ส่วนตัวอาคารใช้สีสว่าง เพื่อให้เกิดความรู้สึกหนักแน่น นิ่งอยู่กับพื้น แทนความนิ่ง สงบ สะอาดของจิตในสมาธิ รายละเอียดต่าง ๆ ทางสถาปัตยกรรมไทยถูกลดทอนลงเพื่อลดการปรุงแต่ง แต่ยังคงไว้ซึ่งโครงสร้างขององค์ประกอบ

ภาพที่ 32 รูปตัดตามยาว
แนวเหนือ-ใต้ แสดงส่วน
สำคัญของโครงการ และ
ลำดับการเข้าถึงพื้นที่แห่ง
ความว่าง

ส่วนประกอบต่าง ๆ ของโครงการ

อาคารนิทรรศการ 2 หลัง

หลังแรกจัดแสดงนิทรรศการเกี่ยวกับความทุกข์ รับรู้ถึงความทุกข์ด้วยสี
และบรรยากาศภายในห้อง หลังที่ 2 จัดแสดงนิทรรศการเกี่ยวกับสัญญาตา
ในทรรศนะต่าง ๆ ทั้งจากพระสุตตันตปิฎกและพระอาจารย์แต่ละท่าน
ทั้ง 2 หลังเชื่อมกันด้วยพื้นที่กึ่งเปิด เพื่อให้สัมผัสความเป็นธรรมชาติของ
ธรรมชาติ และห้องสุดท้ายจะเป็นห้องแห่งความว่างที่ไร้ขอบเขต ไร้ความรู้สึก
เพื่อสร้างประสบการณ์รับรู้ความว่างแก่ผู้ใช้งาน

อาคารอบรมวิปัสสนาและห้องสมุด

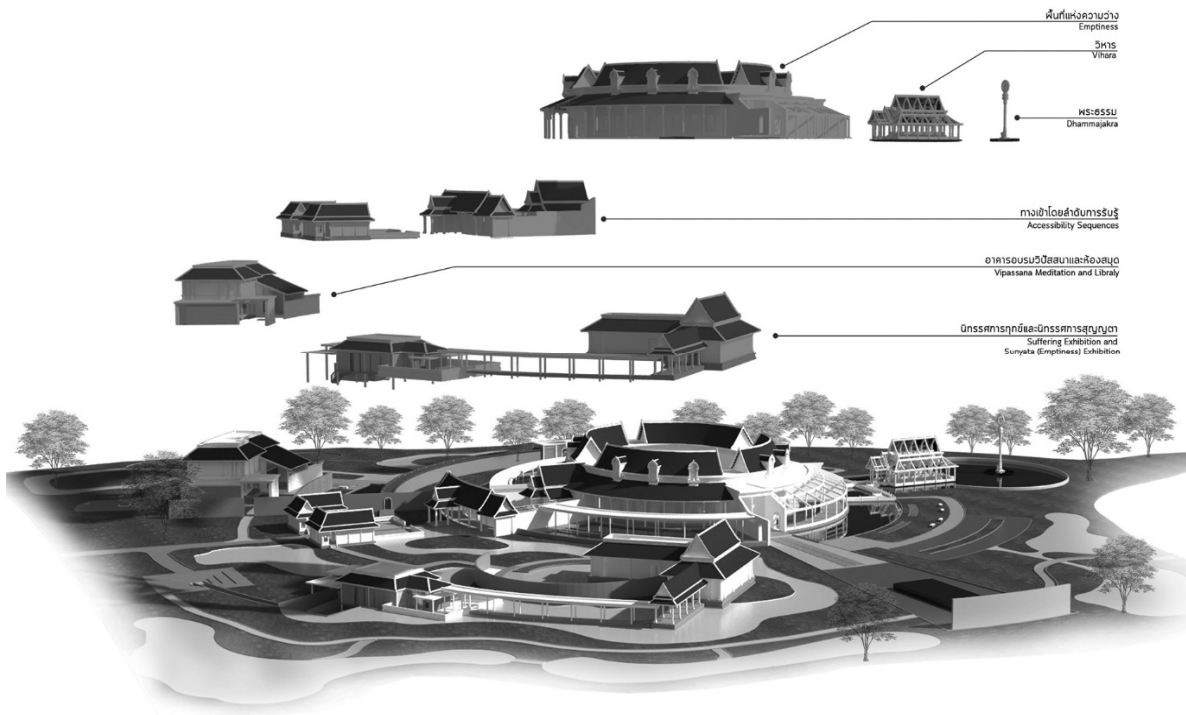
รวมเป็นอาคารเดียวกัน เป็นส่วนเสริมของโครงการจึงตั้งอยู่บริเวณด้านหน้า
ทางเข้า ใช้สำหรับผู้สนใจศึกษาธรรมะด้วยตนเองผ่านหนังสือธรรมะ และ
ผู้ที่เข้ามารับการอบรมตามวาระโอกาสที่ทางโครงการจะจัด

พื้นที่แห่งความว่าง

เป็นอาคารหลักของโครงการ สร้างการรับรู้ถึงการค่อย ๆ ปิดล้อมของ Space
ก่อให้เกิดสมาธิแก่ผู้ใช้งาน เมื่อเข้าถึงอาคารจะพบกับพื้นที่ว่าง ผนังโค้ง เปิด
มุมมองท้องฟ้า สร้างประสบการณ์การรับรู้ถึงความไร้ขอบเขต ว่างเปล่า ทำให้
ลืมความเป็นตัวตนได้ชั่วขณะ และมีพระพุทธรูปเจ้าอันเป็นสัญลักษณ์ของการ
ปฏิบัติเพื่อหลุดพ้น จึงมีพื้นที่สำหรับนั่งสมาธิอยู่ด้วย ส่วนรอบ ๆ อาคารเน้น
สำหรับการเดินจงกรมทั้งแบบภายในและภายนอกเชื่อมต่อไปยังวิหาร

วิหาร

ส่วนสุดท้ายของโครงการ เป็นพื้นที่เชิงโลกุตระ แสดงถึงสิ่งสุดท้ายที่เราควร
ระลึกถึงคือพระธรรม ตัวอาคารจึงไม่เน้นการใช้งาน แต่เน้นเข้าไปรับรู้ความ
ว่างจากตัววิหารที่มีก็เหมือนไม่มี เพราะสามารถรับรู้ถึงภายนอกได้เกือบทั้งหมด

ภาพที่ 33 ภาพรวมและอาคารต่าง ๆ ของโครงการศูนย์พุทธาภิบาล

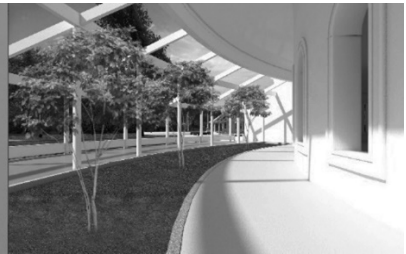
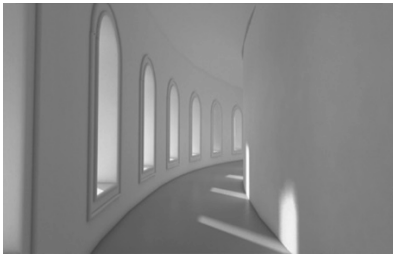
เปิดมุมมองหลักให้เห็นพระธรรมจักรที่ตั้งอยู่ท่ามกลางธรรมชาติ และเมื่อเข้าถึงส่วนสุดท้ายของโครงการแล้วสามารถเดินย้อนกลับไปทางเดิมเพื่อทบทวนตนเอง หรือเดินไปยังอาคารอบรมวิปัสสนาและห้องสมุดเพื่อศึกษาธรรมะก็ได้ (ดูภาพที่ 26)

หน้าตรงข้าม

แถวที่ 1: ภาพที่ 34 พื้นที่ปิดล้อม (Enclosure space) ก่อนเข้าสู่อาคาร

แถวที่ 2: ภาพที่ 35 ทางเดินจงกรมภายในอาคาร กึ่งภายนอกอาคาร และภายนอกอาคาร ให้การรับรู้ถึงธรรมชาติในระดับที่แตกต่างกัน

สิ่งที่โครงการนี้ให้ความสำคัญมากตั้งแต่เริ่ม คือการรับรู้สัจธรรม (ความว่าง) และได้ทำการทดลองออกแบบพร้อมคำนึงถึงรูปด้านของอาคารไปด้วย จนท้ายที่สุดได้การรับรู้ที่เป็นลำดับจากการเดินเข้าโครงการที่ต้องเปลี่ยนถ่าย จาก Space สู่ Space สร้างการรับรู้ถึงพื้นที่ปิดล้อมที่ค่อย ๆ มากขึ้นตามลำดับ เพื่อให้ผู้ใช้งานรับรู้ได้ถึงความว่างและความสงบอย่างที่สุด (ดูภาพที่ 34) จากนั้นจึงออกสู่พื้นที่เชิงโล่งตระ พบวิหารที่มีก็เหมือนไม่มี เป็นสัญลักษณ์เพื่อระลึกถึงหลักธรรม (ดูภาพที่ 36) ส่วนทางเดินจงกรมก็เน้นการรับรู้ถึงความไม่มีที่สิ้นสุด ธรรมชาติ และจังหวะการซ้ำของช่องเปิดเพื่อให้เกิดสมาธิ (ดูภาพที่ 35)

แถวที่ 3: ภาพที่ 36 การเข้าถึงวิหารและธรรมจักร
ท่ามกลางบรรยากาศความเป็นป่า

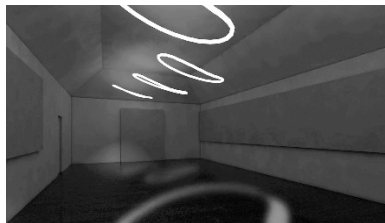
แถวที่ 4: ภาพที่ 37 อาคารอบรมวิปัสสนาและ
ห้องสมุด

ล่างสุด: ภาพที่ 38 อาคารนิทรรศการพุทธศิลป์และ
นิทรรศการสุญญตา

บน: ภาพที่ 39
(ซ้าย) บรรยากาศภายใน
นิทรรศการทุกข์
(ขวา) ภายนอก

ล่าง: ภาพที่ 40
(ซ้าย) บรรยากาศภายใน
นิทรรศการสุขทุกข์
(ขวา) ห้องแห่งความว่าง

ผลที่ได้จากการศึกษา: จากความมี สู่พื้นที่แห่งการหลุดพ้น

จากการศึกษาทำให้ค้นพบว่า วิธีการที่จะออกแบบสถาปัตยกรรมไทยภายใต้แนวความคิดทางพุทธปรัชญา หากตีความถึงความไม่มีว่าไม่มีอะไรเลย ก็จะไม่สามารถแสดงออกด้านการออกแบบให้ผู้ใดเข้าใจได้ ในทฤษฎีของนักศึกษา ก่อนจะพบความไม่มี จะต้องสร้างให้เกิดมีสิ่งนั้น สิ่งนี้ขึ้นมาก่อน แล้วจึงค่อยสร้างลำดับการรับรู้เพื่อให้ผู้ใช้งานได้สัมผัสกับการเปลี่ยนแปลงของแต่ละพื้นที่ (Space) จนเกิดความเข้าใจในการเปลี่ยนแปลงนั้น ๆ ทั้งนี้ต้องเกิดจากการค้นคว้า วิเคราะห์ข้อมูล และทำการทดลองเพื่อให้ได้เครื่องมือในการออกแบบ (Tools) ที่สอดคล้องกับประเด็นที่ทำการศึกษา ซึ่งสิ่งที่ควรคำนึงถึงอยู่ตลอดคือรูปด้าน ต้องทำการประยุกต์ใช้องค์ประกอบและลักษณะบางประการของสถาปัตยกรรมไทยมาออกแบบให้สอดคล้องกับการสร้าง Space เช่น อาคารควรมีหลังคา เส้นสายของหลังคาแบบไทย มีชายคา เสาสอป มีหัวเสา ฯลฯ และท้ายสุดแล้วการจะเข้าใจและเข้าถึงสุขทุกข์ (ความว่าง) ได้ดีที่สุดคือการเจริญวิปัสสนา โครงการนี้จึงเป็นเสมือนพื้นที่ช่วยเสริมสร้างความเข้าใจและเอื้อต่อการปฏิบัติให้ถึงความหลุดพ้น

เชิงอรรถ

- ¹ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, **ตำนานพระพุทธรูปสำคัญ** (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ทิพากร, 2444), 46.
- ² โพธิปักขิยธรรม ธรรมอันเป็นฝักฝ่ายแห่งความตรัสรู้, ธรรมที่เกื้อหนุนแก่อริยมรรคมี 37 ประการ คือ สติปัฏฐาน 4, สัมมปธาน 4, อิทธิบาท 4, อินทรีย์ 5, พละ 5, โพชนงค์ 7 และมรรคมองค์ 8.
- ³ สติปัฏฐาน ธรรมเป็นที่ตั้งแห่งสติ, ข้อปฏิบัติมีสติเป็นประธาน, การตั้งสติกำหนดพิจารณาสิ่งทั้งหลายให้รู้เห็นเท่าทันตามความเป็นจริง, การมีสติกำกับดูสิ่งต่าง ๆ และความเป็นไปทั้งหลาย โดยรู้เท่าทันตามสภาวะของมัน ไม่ถูกครอบงำด้วยความยินดีในร้ายที่ทำให้มองเห็นเพียงไปตามอำนาจกิเลส มี 4 อย่างคือ 1) กายานุปัสสนา สติปัฏฐาน การตั้งสติกำหนดพิจารณากาย, การมีสติกำกับดูรู้เท่าทันกายและเรื่องทางกาย 2) เวทนานุปัสสนา สติปัฏฐาน การตั้งสติกำหนดพิจารณาเวทนา, การมีสติกำกับดูรู้เท่าทันเวทนา 3) จิตตานุปัสสนา สติปัฏฐาน การตั้งสติกำหนดพิจารณาจิต, การมีสติกำกับดูรู้เท่าทันจิตหรือสภาพและการของจิต 4) ธัมมานุปัสสนา สติปัฏฐาน การตั้งสติกำหนดพิจารณาธรรม, การมีสติกำกับดูรู้เท่าทันธรรม เรียกสั้น ๆ ว่า กาย เวทนา จิต ธรรม
- ⁴ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์**, พิมพ์ครั้งที่ 10 (กรุงเทพฯ: เอส. อาร์. พรินติ้ง แมสโปรดักส์, 2546).
- ⁵ **นิโรธสมบัติ** การเข้านิโรธคือ ดับสัญญา ความจำได้หมายรู้ และเวทนา การเสวยอารมณ์เรียกเต็มว่า เข้าสัญญาเวทียินนิโรธ, พระอรหันต์และพระอนาคามีที่ได้สมบัติแล้วจึงจะเข้านิโรธสมบัติการเสวยอารมณ์ เรียกเต็มว่า เข้าสัญญาเวทียินนิโรธ, พระอรหันต์และพระอนาคามีที่ได้สมบัติ 8 แล้วจึงจะเข้านิโรธสมบัติได้ (ข้อ 9 ใน อนุปพพิหาร 9).
- ⁶ ศีกฤทธิ์ โสถลิโล, **เข้ามาน 1-4 ด้วยอานาปานสติ**, เข้าถึงเมื่อ 30 พฤศจิกายน 2562, เข้าถึงได้จาก <https://www.youtube.com/watch?v=fFKxV3qXk1g>

- ⁷ ศึกษาเพิ่มเติมได้ใน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, **พระไตรปิฎกแก่นธรรม ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พระสูตรต้นตปิฎก เล่ม 1** (กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2551).
- ⁸ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์**, พิมพ์ครั้งที่ 10 (กรุงเทพฯ: เอส. อาร์. พรินติ้ง แมสโปรดักส์, 2546).
- ⁹ สุนฺดรา ในที่นี้ หมายถึงสุนฺดราวิหารธรรม เช่นเดียวกับในจุฬาสุนฺดราสูตร (ม.อ.อ. (บาลี) 187/116)
- ¹⁰ ศึกษาเพิ่มเติมได้ใน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, **พระไตรปิฎกแก่นธรรม ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พระสูตรต้นตปิฎก เล่ม 1** (กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2551).
- ¹¹ พุทธสาสิกขุ, **จิตว่าง** (กรุงเทพฯ: เพชรประกาย, 2548), 98.
- ¹² มหาสุนฺดราในที่นี้หมายถึง นิพพาน คือว่างอย่างที่สุด ไม่เหลืออะไรเลย.
- ¹³ พระครูนิเทศปัญญาภรณ์, **พระราชวุฒาจารย์ (หลวงปู่ศุข โอตุโล)** (กรุงเทพฯ: ชมรมพุทธศาสตร์การไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย, 2531).
- ¹⁴ สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก, **ความว่าง คัดจากเทปธรรมอบรมจิต ประตูธรรม (Dharma-Gateway)**, เข้าถึงเมื่อ 30 พฤศจิกายน 2562, เข้าถึงได้จาก <http://www.dharma-gateway.com/monk/preach/somdej/sd-051.htm>
- ¹⁵ ชินศักดิ์ ตันติกุล, “การรับรู้ทางสถาปัตยกรรม” (เอกสารคำสอนวิชาการรับรู้ทางสถาปัตยกรรม คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2546), 95-96.
- ¹⁶ รชฏ สาตราวุธ, **ปรากฏการณ์วิทยา Phenomenology**, เข้าถึงเมื่อ 28 เมษายน 2561, เข้าถึงได้จาก <http://www.parst.or.th/philospedia/phenomenology.html>

¹⁷ อติสร ศรีเสาวนันทน์ และวีระ อินพันทัง, “แนวความคิดเรื่องสถานที่ และปรากฏการณ์วิทยา กับการศึกษางานสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น,” วารสารวิชาการ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น 15, 1 (มกราคม-มิถุนายน 2559): 15, 20.

¹⁸ ชัยยศ อิชฎีวรพันธุ์, รู้ลึกและนึกคิด เรขาคณิตของทาดาโอะ อันโด, พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพฯ: คอร์ปอเรชั่นโฟร์ตี้, 2551), 141-143; รชฏ สาตราวุธ, ปรากฏการณ์วิทยา Phenomenology, เข้าถึงเมื่อ 28 เมษายน 2561, เข้าถึงได้จาก <http://www.parst.or.th/philospedia/phenomenology.html>

¹⁹ จุนอิชิโร ทานิชากิ, เยิรเงาสลัว, พิมพ์ครั้งที่ 4, แปลโดย สุวรรณ วงศ์ไวยวรรณ (กรุงเทพฯ: โอเพ่น โซไซด์, 2558), 39-40.

²⁰ สันติรักษ์ ประเสริฐสุข, “การสื่อและการสร้างความหมายในสถาปัตยกรรม: จากโครงสร้างนิยมถึงหลังโครงสร้างนิยม,” วารสารวิจัยและสาระสถาปัตยกรรม/การผังเมือง 3 (ธันวาคม 2548): 133-134.

Bibliography

Adisorn Srisaowanunt and Veera Inpuntung.

“nāo khwāmkhīth rūāng sathānthī lāe prākottakān wīthayā kap kānsuksā ngān sathāpattayakam phūn thin [The concept of place and phenomenology in study of vernacular architecture].”

Academic Journal Faculty of Architecture, Khon Kaen University 15, 1 (January-June 2016): 1-20.

Chaiyot Isworaphan. rūsuk lāe nukkhīth

rekhākhanīth khōng thādāo ‘ando [Feeling and thinking of Tadao Ando's geometry]. 2nd ed. Bangkok: Corporation 4D, 2008.

Chinasak Tandikul. “kānrāprū thāng sathāpat-tayakam [Perception in Architecture].” Documentations of Perception in Architecture subjects, Faculty of Architecture, Silpakorn University, 2003.

Damrong Rajanubharb, His Royal Highness Prince. tamnān phraphuttharūp samkhan [Legend of Buddha images]. Bangkok: Tipakorn Publishing, 1901.

Khuekrit Sotthipalo. khaochān 1-4 dūai ‘ānāpān sati [Meditate 1-4 with Anapanasati]. Accessed November 30, 2019. Available from <https://www.youtube.com/watch?v=fFKxV3qXk1g>

Kukje Gallery. Anish Kapoor. Accessed February 24, 2018. Available from <https://frieze.com/event/anish-kapoor>

Payutto, P. A., Phra Tham Pidok. photchānā nukrom phut sā chabap pramūān sap [Dictionary of Buddhism]. 10th ed. Bangkok: S.R. Pringting Mass Product, 2003.

Phra Nanthapunyaon. phrarāt chawuthāchān (lūāngpū dun ‘atulo) [Phra Rach Wuthachan Dun Atulo]. Bangkok: Buddhist Society of Electricity Generating Authority of Thailand, 1988.

phra traipidok kēn tham chabap mahāwīthayaī mahā chulā long kōn Na rāt wīthayaī phra suttantapidok lem1 [Tripitaka version of Mahachula longkornrajavidyalaya University Suttatpitaka, Vol.1]. Bangkok: Mahachula longkornrajavidyalaya University, 2008.

Phra Yanasangwon, His Holiness the Supreme Patriarch. **khwām wāng khat chāk thēp tham ‘oprom chit pratū sū tham** [Emptiness screening from Dharma tapes, mental training].

Accessed November 30, 2019.

Available from <http://www.dharma-gateway.com/monk/preach/somdej/sd-051.htm>

Phutthathat Phikkhu. **chit wāng** [Empty mind]. Bangkok: Phetprakuy, 2005.

Rachot Sattrawut. “**prākottakān witthayā** [Phenomenology].” Accessed April 28, 2018. Available from <http://www.parst.or.th/philospedia/phenomenology.html>

Ruchareka's Blog. **lōha prāsāt sām̐sipchēt yōt khōngwat rāt natdā rām wōrawihān** [Metal castle for its 37 iron spires of Ratchanatdaram temple]. Accessed March 3, 2018. Available from <https://ruchareka.wordpress.com>

Santirak Prasertsuk. “**kān sū læ kānsāng khwām̐māi nai sathāpattayakam: chāk khroṅsāng niyom thung lang khroṅsāng niyom** [The signification and significance in architecture: From structuralism to post structuralism].” **Journal of Architectural/ Planning Research and Studies** 3 (December 2005): 133-134.

Saterfiel, Anabel. **Picture Tadao Ando church with Tadao Ando church together with light Youtube and light**. Accessed February 14, 2018. Available from <http://www.bandbsnestinteriors.com/mg/396475/zk2c1c-picture-ando-with/396387>

Stone scape. **The Pavilion, Pool house and pool**. Accessed February 12, 2018. Available from <http://www.stonescape.us>

Tadao Ando. **Chapel of the Wind, Mount Rokko, Kobe, Japan**. Accessed August 12, 2018. Available from, <http://www.flickrriver.com/photos>

Tanizaki, Junichiro. **yōēngao saluā** [In praise of shadows]. 4th ed. Translated by Suwanna Wongwaisayawan. Bangkok: Open Society, 2015.

Tokyo Gallery+BTAP. **Non-being• Emptiness: An intellectual dimension of contemporary art**. Accessed February 24, 2018. Available from <http://www.tokyo-gallery.com>

Turrell, James. **Geometrie Des Lichts**. Germany: Hatje Cantz, 2009.